

Sürdürülebilirlik ve Ekoturizm Bağlantısına Odaklı Alanyazının 30 Yılı: Sistematik Bir İnceleme ve Bibliyometrik Analiz (1993-2024)

30 Years of Literature Focused on the Sustainability and Ecotourism Connection: A Systematic Review and Bibliometric Analysis (1993-2024)

Ümit KAZAN,* Zeki AKINCI**

* (Sorumlu yazar) Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, Pınarbaşı, Dumlupınar Bulvarı, 07070, Konyaaltı, Antalya.

ORCID: 0000-0002-6487-4677

E-posta: 202352004003@ogr.akdeniz.edu.tr

** Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, Pınarbaşı, Dumlupınar Bulvarı, 07070, Konyaaltı, Antalya.

ORCID: 0000-0001-8643-3429

E-posta: zakinci@akdeniz.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 24 Aralık 2024

Birinci düzeltme: 3 Mart 2025

İkinci düzeltme: 25 Nisan 2025

Kabul: 29 Nisan 2025

Anahtar sözcükler: Sürdürülebilirlik, Ekoturizm, Bibliyometrik analiz, VOSviewer, SPAR-4-SLR.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 24 December 2024

Resubmitted: 3 March 2025

Resubmitted: 25 April 2025

Accepted: 29 April 2025

Key words: Sustainability, Ecotourism, Bibliometric analysis, VOSviewer, SPAR-4-SLR.

ÖZ

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm; ekosistemin, doğal kaynakların ve yerel halk bütünlüğünün mümkün olan en iyi şekilde korunarak gelecek nesillere aktarılmasını vurgulayan kavramlardır. Bu makalenin amacı sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına odaklanan alanyazının niceliği hakkında sistemli bir özet sunmak, katkı paylarını değerlendirmek, alanın sosyal yapısını incelemek, mevcut entelektüel yapıyı ve aktörleri keşfetmek, alt araştırma alanlarını belirlemektir. Bu doğrultuda SPAR-4-SLR sistemlik inceleme protokolü izlenerek Web of Science veri tabanında 1993-2024 yılları arasında yayınlanmış 1012 makalenin bibliyometrik verileri VOSviewer yazılım aracı ile analiz edilmiştir. Zaman serisi analizi ile alanyazının tarihsel gelişimi incelenerek gelişimde rol oynayan birimlerin katkı paylarını ortaya koyma amacıyla atıf analizleri gerçekleştirilmiştir. Alanyazın özellikle 2005 yılından başlayarak 2021 yılına kadar hızla gelişmiş, sonraki üç yılda ise gelişim hızı kademeli olarak azalmıştır. Alanyazına en yüksek katkıyı sağlayan ülkenin Avustralya olduğu anlaşılmıştır. Yazar katkıları ise yayın sayısı, atıf sayısı, atıf oranı ve entelektüel baskınlık olmak üzere çeşitli değerlendirme başlıkları altında değerlendirilmiştir. Ortak yazar analizi doğrultusunda alanın sosyal yapısının henüz erken bir aşamada olduğu keşfedilmiş, yazarlar ve yazar grupları arasında kapsamlı iş birliklerini teşvik edebilecek boşluklar ortaya konmuştur. Ortak atıf analizleri sonucunda alanda dört baskın ekol belirlenmiş ve önde gelen entelektüel aktörlere dayalı bir referans kümesi oluşturulmuştur. Son olarak gelecek araştırmalar için alanyazının gelişim hızındaki düşüş ve sosyal yapıdaki boşluklar gibi dikkat çekici noktaların yanı sıra bu çalışmada da ele alınmayan analiz birimlerinin, analiz türlerinin ve diğer veri tabanlarındaki birikimlerin incelenmesine yönelik çeşitli öneriler ilgili araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

ABSTRACT

Sustainability and ecotourism are concepts that emphasize the transfer of the ecosystem, natural resources, and local community integrity to future generations through preservation in the best possible way. The aim of this article is to provide a systematic summary of the quantity of the literature focusing on the connection between sustainability and ecotourism, to assess the contributions, to examine the social structure of the field, to explore the current intellectual structure and actors, and to identify sub-research areas. In this regard, following the SPAR-4-SLR systematic review protocol, bibliometric data of 1,012 articles published between 1993 and 2024 in the Web of Science database were analyzed using the VOSviewer software tool. By conducting time series analysis, the historical development of the literature was examined, and citation analyses were performed to reveal the contribution shares of the units involved in this development. The literature has rapidly developed from 2005 to 2021, with a gradual decrease in the development rate over the following three years. It was found that the country contributing the most to the literature during this process was Australia. Author contributions were evaluated under various assessment categories, including the number of publications, citation count, citation ratio, and intellectual dominance. Through co-author analysis, it was discovered that the social structure of the field is still in its early stages, and gaps were identified that could promote extensive collaborations among authors and author groups. As a result of co-citation analyses, four dominant schools in the field were identified, and a reference set based on the leading intellectual actors was established. Finally, in addition to the noteworthy points such as the decrease in the development rate of the literature and the gaps in the social structure, various suggestions have been presented to the attention of relevant researchers regarding the examination of analysis units, types of analyses, and accumulations in other databases that were not addressed in this study.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Kazan, Ü. ve Akıncı, Z. (2024). Sürdürülebilirlik ve Ekoturizm Bağlantısına Odaklı Alanyazının 30 Yılı: Sistematik Bir İnceleme ve Bibliyometrik Analiz (1993-2024), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 36 (2): 1 - 24.

GİRİŞ

Turizm dinlenme, eğlence ve keşif başta olmak üzere etkinlik, macera, iş, sağlık, spor, yeme-içme, eğitim gibi amaçlarla olağan çevre dışındaki bölgelere yapılan sınırlı süreli seyahatlerin tümüdür (Cohen 1972; Mathieson ve Wall 1982; Goeldner ve Ritchie 2003). Buna ek olarak turizm yalnızca bir fiziksel hareketlilik değil, ziyaret edilen bölgedeki yerel halklarla ve ekonomik, sosyal, kültürel, doğal kaynaklarla etkileşime geçmeyi kapsayan çok boyutlu bir süreçtir (McKercher ve du Cros 2002; Pike 2004). Turizm endüstrisi ise turistler, yerel halklar, işletmeler, yerel yönetimler, hükümetler gibi aktörleri bir araya getirerek söz konusu seyahat ve deneyim süreçlerini planlayan, üreten, organize eden, kullanıma sunan ve böylece gelir yaratan ekonomik faaliyetler bütünüdür (Cooper vd. 2008; Holloway ve Humpreys 2016; Kotler vd. 2017). Turizm endüstrisi 2023 yılında küresel olarak yaklaşık 1,3 milyar uluslararası turist varışıyla 1,5 trilyon doların üzerinde resmi gelir yaratmıştır (UNWTO 2024). 2024 yılında turist sayısı yüzde 11 artışla 1,4 milyarın üzerine çıkarken gelir 1,9 trilyon dolar ile rekor seviyeye ulaşmıştır. 2025 yılında ise turist sayısının yüzde 3-5 oranında artacağı öngörülmektedir (UNWTO 2024). Bu istatistiklerin yurtiçi veya kayıt dışı turizm verilerini içermediği göz önüne alındığında gerçek rakamların çok daha yüksek seviyelerde olacağı açıktır. Turizm endüstrisinin geliri küresel gayri safi hasılanın ortalama yüzde 10'u gibi yüksek bir dilimine tekabül etse de (WTTC 2025) gelirin paydaşlar arasında nasıl dağılım gösterdiği (Scheyvens 2002) veya turist akışları planlanırken taşıma kapasitelerine ne ölçüde dikkat edildiği (Gössling 2002; Butler 2006) gibi faktörler endüstrinin net kazancını değiştirebilmektedir. Planlama ve gelir dağılımı adaletinin dışında mevcut konjonktür, geçerli paradigmlar, paydaş aktörlerin faaliyetleri, bilinç seviyeleri, karşılıklı çıkar çatışmaları da endüstrinin uzun vadeli sonuçları üzerinde değişikliğe neden olabilmektedir. Söz konusu faktörlerin geçmişte göz ardı edilmesinden dolayı doğal kaynakların tahribata uğraması, tükenmesi, ekosistemlerin bozulması, yaşam formlarının yok olması gibi telafisi zor veya imkânsız çevresel za-

rarlar meydana gelmiştir (Weaver 2001; Choi ve Sarıkaya 2006). Yerel halklar ise gelir çarkının dışına itilerek yaşadıkları ekonomik dengesizlikler sonucunda olumsuz algı ve tutumlar geliştirmiş, sosyal ve kültürel yozlaşmaların etkisiyle özgün yönlerini kaybetmişlerdir (Lück ve Kirstges 2003; Choi ve Murray 2010; Fennell 2015). Dolayısıyla turizm her ne kadar yüksek gelir, istihdam, kalkınma gibi olumlu etkilerle bağdaştırılsa da yol açtığı zararlar fark edilerek kendi kendini bitirebilecek yıkıcı bir potansiyele de sahip olduğu anlaşılmıştır (Fossati ve Panella 2000). Bu farkındalığın çıktılarından biri neredeyse tüm disiplinlerde en öncelikli hedeflerden biri haline gelmiş olan sürdürülebilirlik kavramıdır. Sürdürülebilirlik, 1970'lerin başından itibaren hızla büyümeye başlayarak (Purvis vd. 2019) 1980'ler itibarıyla turizmle bütünleşmiş bir kavramdır (Saarinen 2006) ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan, kaynakların planlı ve dengeli kullanımını vurgulamaktadır (WCED 1987). Aynı bilincin diğer bir çıktısı ise daha niş bir kavram olan, turizmin yıkıcı etkilerini proaktif veya reaktif olarak bertaraf etmeyi önceleyen ekoturizmdir (Weaver 2001; Fennell 2008). Ekoturizm, daha çok 80'lerin sonlarında popüler hale gelmiştir ve temel ilkeleri doğrultusunda ekosistemlerin korunmasına ve yerel halkların refahına vurgu yapmaktadır (Lengieza vd. 2023).

Ekoturizmin sürdürülebilirliğe olumlu katkıda bulunma potansiyeli yüksek olsa da aralarındaki ilişki oldukça karmaşıktır (Walker ve Moscardo 2014). Nitekim iki kavram arasında olumlu etkileşimlerin gerçekleştiği örneklerin (Honey 1999; Weaver 2001) yanı sıra başarısız girişimlerin sayısı da hiç az değildir (Ross ve Wall 1999a, b; Harrison 2001; Ceballos-Lascurain 1996). Ekoturizmin olumlu katkılarından yararlanma konusundaki başarısızlıkların nedenlerinden biri ekoturizm tedarikçilerinin tutum ve davranışları tartışmaların odağında yer alırken tüketici rollerine yeteri kadar dikkat edilmemesidir (Ryan ve Stewart 2009; Juvan ve Dolnicar 2014; Walker ve Moscardo 2014). Araştırmacıların dikkat çektiği bir başka neden ise hükümetlerin yaklaşımlarındaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır (Buckley 1994; Lindberg ve McKercher 1997; Pforr 2001). İki kavramın etkileşimindeki aksaklıklar başka

birçok aktöre mal edilebilecek olsa da sorunun esas kaynağı ekoturizmin ilkesel yönlerinin göz ardı edilerek bir pazarlama ürünü olarak görülmesidir (Cater 1993; Wall 1997; Müller 2000; Baloch vd. 2023).

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısı 30 yılı aşkın süredir araştırılmaktadır. Bu anlamda henüz erken aşamadaki bir araştırma alanı olmasına rağmen kayda değer bir birikimin varlığından söz etmek mümkündür. Buna ek olarak araştırma alanı günden güne büyümekte ve dünyanın hemen her bölgesinden araştırmacıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Foucat (2002) Meksika; Hiwasaki (2006) Japonya; Tsaur vd. (2006) Tayvan; Lawton (2009) ABD; Jaafar ve Maiden (2012) Malezya; Campbell-Hunt (2014) Yeni Zelanda; Çetin ve Sevik (2016) Türkiye; Oviedo-Garcia vd. (2017) Dominik Cumhuriyeti; Ocampo vd. (2018) Filipinler; Wondirad vd. (2020) Güney Etiyopya; Khaledi Koure vd. (2023) İran; Shang vd. (2024) Çin örnekleri bu ilginin kıstıtlı bir listesini sunmaktadır. Sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısının farklı yönlerini irdeleyen bu çalışmalar bir örnek kümesi oluştursa da nicelik olarak alanyazının gelişimini ve buzdağının görünen yüzünü dahi temsil etmek için yeterli değildir. Dolayısıyla araştırma birikiminin kapsamına ve içeriğine yönelik sistemli bir özete ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına odaklanmış olan araştırma birikiminin hacmini ve alanyazının zaman içindeki gelişimini ortaya koyma amacıyla ilk araştırma sorusu (AS) oluşturulmuştur. AS1; sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısını içeren çalışmaların geçmişten günümüze artış oranları ve günümüzdeki durumu nedir? Alanyazının gelişmesinde kilit katkılar sağlayan çalışmalar, yazarlar ve ülkelerin hangileri olduğunu keşfetme amacıyla ikinci araştırma sorusu oluşturulmuştur. AS2; sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına en çok katkı sağlamış çalışmalar, yazarlar ve ülkeler hangileridir? Konunun gelişimine katkı sağlayan yazarların arasındaki iş birliklerini ve alanın sosyal yapısını ortaya koyma amacıyla üçüncü araştırma sorusu oluşturulmuştur. AS3; sürdürülebilirlik ve ekoturizm alanyazınının sosyal yapısı ne durumda-

dır? Son olarak alanyazında ön plana çıkmış yaklaşımları, baskın aktörleri ve araştırma alanlarını tespit etme amacıyla dördüncü araştırma sorusu oluşturulmuştur. AS4; sürdürülebilirlik ve ekoturizm alanyazınındaki entelektüel ekoller ve baskın aktörler hangileridir?

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısı alanyazınına yönelik araştırma sorularını cevaplandırma amacıyla uluslararası indeksli dergilerdeki nitelikli çalışmaların yayınlandığı bir platform olan Web of Science veri tabanındaki makalelere yönelik bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Bibliyometrik analiz, büyük hacimli verilerin titiz bir şekilde anlamlandırılması (Aria ve Cuccurullo 2017), köklü alanlardaki bilgi birikiminin ve evrimsel nüansların deşifre edilerek haritalanmasına imkân veren bir yöntemdir (Donthu vd. 2021). Alanyazına genel bir bakış sağlamasına ek olarak yeni eğilimler (Moed 2006), birimler arasındaki ilişkiler (Newman 2001) ve rekabet eden gruplar hakkında bilgi verdiği için oldukça avantajlı bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Ellegaard ve Wallin 2015). Analizlerin uygulanmasında ise ağ tabanlı güçlü görselleştirmeler elde etme amacıyla VOSviewer yazılımı (Van Eck ve Waltman 2010) kullanılmıştır. Bulgular doğrultusunda araştırma sorularının cevaplandırılması “sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısı” isimli buzdağının hacmini, katmanlarını ve aşamalarını netleştirmek için tek başına yeterli bir girişim olmasa da konuya yönelik sistemli bir yaklaşıma kapı aralamaktadır. Böylece mevcut birikime yönelik durum değerlendirilmesinin yanı sıra gelecekteki araştırmalar için bir referans noktası, araştırmacılar içinse fikir ve rehberlik sağlayabilecek çeşitli ipuçları ortaya konmaktadır.

ALANYAZIN TARAMASI

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm kavramları vurguladığı hedefler ve ilkeler bakımından oldukça paralel yönlelere sahiptir. Sürdürülebilirlik daha çok arz tarafından yönlendirilirken ekoturizmin talep tarafından yönlendirilmesi (Dolnicar ve Leisch 2007), sürdürülebilirlik bir amaç iken ekoturizmin bu amacı somutlaştırmaya yönelik bir araç olması (Weaver 2001; Hill ve Gale 2009) veya sürdürülebilirlik disiplinler üstü bir çabayı

temsili ederken ekoturizmin daha niş bir faaliyetler bütünü olması (Fennell 2015) gibi farklar, iki kavramı birbirinden ayıran ince çizgiyi oluşturmaktadır. Her iki kavram da gelecek nesilleri güvence altına alma, yerel halkların refahını sağlama, ekosistemlere saygılı olma, biyolojik çeşitliliğe olumsuz müdahalelerde bulunmama, eğitime öncelik verme, kültürel çeşitlilik bilinci, ekonomik verimlilik gibi faktörlerin bütüncül biçimde karşılanması gözetmesi açısından birbirleriyle yüksek düzeyde örtüşmektedir.

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak ormancılık alanında, ormanın büyürken verdiğiinden fazlasını asla hasat etmemek anlamında kullanılmıştır. Buradaki anlamıyla ilk kez 1713 yılında Almanca bir terim olarak (Nachhaltigkeit) ortaya çıkmıştır (Kuhlman ve Farrington 2010). Modern dönemdeki anlamda ise 1970'lerde kullanılmaya başlanmış ve büyük bir hızla yaygınlaşmıştır. Günümüzde sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel (veya ekolojik) olmak üzere üç sütunlu bir yapı olduğuna dair yaygın bir fikir birliği bulunmaktadır. Sürdürülebilirliğin kapsamı ve tanımı hakkında termodinamik yasalara benzer bir kesinlik bulunmasa da (Onisto 1999) tüm söylemler bu üç sütunlu paradigma etrafında şekillenmektedir. Üçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı asıl olarak 2001'den sonra gelişim göstermişse de geçmişi Barbier (1987) çalışmasına kadar uzanmaktadır (Purvis vd. 2019).

Sürdürülebilirliğin temel kaygısına göre insanların toplam etkisi insan hayatını ve ekosistemleri tehdit etmektedir. Evrimsel baskıların insanların üremesini ve rekabetçi tüketimi teşvik etmesi nedeniyle olumsuz etkiler artmaktadır (Buckley 2012). Aşırı tüketim, gıda ve kaynak israfı (Jackson 2005), yüksek enerji tüketimi, karbon salınımı, sera etkisi (Stern 2008), sentetik atık artışı (Geyer vd. 2017), biyoçeşitliliğin azalması, ekosistemlerin bozulması (Sala vd. 2000), çevre kirliliği, insan ve toplum sağlığının bozulması (Landrigan vd. 2018), uzay çöplükleri (National Research Council 1995), nükleer hasarlar (Sagan 1993) gibi sorunlar insanlardan kaynaklanan etkilerin bir kısmıdır. Sürdürülebilirliğin sağlanması ama-

cıyla bu etkilerin yönetilmesi için bazı yaklaşımlar öncelikle insan davranışlarındaki düzeltmelere odaklanırken (Steg ve Vlek 2009; Han 2021) bazıları daha geniş ölçekte toplumsal değişikliklere (Buckley 2012), küresel iş birliklerine (UN 2025) ve hatta dünya dışı ortamlardan enerji temin etmeye veya öte gezegenlerde yerleşimler kurmaya (Zubrin 2021) odaklanmaktadır.

Sürdürülebilirliğin turizmle ilişkisi, turizmin olumsuz etkilerine yönelik endişelere işaret etmesi bakımından 1960'lara, taşıma kapasitesi araştırma geleneğine kadar uzanmaktadır. Ancak taşıma kapasitesi kavramının teorik ve pratik sorunlarından dolayı 1980'ler itibarıyla konuyla ilgili söylemlerde sürdürülebilir turizm fikri tercih edilmeye başlanmıştır (Saarinen 2006). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonuna bağlı Brundtland Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı Ortak Geleceğimiz raporuyla birlikte sürdürülebilirlik terimi ve ilkeleri turizme resmen uyarlanmıştır (Weaver 2001). Bu raporda sürdürülebilir kalkınma (veya sürdürülebilirlik) gelecekteki nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişmeler olarak tanımlanmıştır (WCED 1987).

Alanyazında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının sıklıkla (bu makalede de olduğu gibi) birbirlerinin yerine, eş anlamda kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu durumun birtakım çelişkiler yarattığına yönelik belirgin bir görüş bulunmaktadır. Bu çelişkilerden ilki, kaynakların sınırlı olduğu bir gezegende kalkınmanın sonsuz olamayacağı, yani bir noktada sürdürülemez olduğu, dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma kavramının içsel bir çelişkiye sahip olduğu argümanına dayanmaktadır (Butler 1999; Ruggerio 2021). Diğer bir çelişki ise sürdürülebilirlik, kaynakların en az tüketimini vurgularken sürdürülebilir kalkınma ise kaynakların kullanımını yoluyla refah elde etmeyi vurguladığı için kavramların hedeflerinde de zıtlıklar bulunmasına dayanmaktadır (Goodland 1995; Sachs 2015). Bu epistemolojik ve etimolojik temelli tartışma başlı başına bir araştırma konusudur. Bu makalede söz konusu çelişkilere yeterli atıf yapılmış olup daha derin tartışmalar konuyu daha önce

ele almış olan (Mitlin 1992; Beckerman 1992; Godland 1995; Butler 1999; Daly 1990, 2006; Pearce vd. 2013; Spaiser vd. 2017; Ruggerio 2021) ve gelecekte inceleyecek olan diğer araştırmacılara teslim edilmiştir.

Ekoturizm

Ekoturizm, Ceballos-Lascuráin'in (1987) tanımına göre "manzarayı, yabani bitkileri, hayvanları ve mevcut kültürel tezahürleri (hem geçmişte hem de günümüzde) incelemek, hayranlık duyarak, keyfini çıkarmak gibi belirli amaçlarla nispeten bozulmamış veya kirlenmemiş doğal alanlara seyahat etmektir" (Boo 1990). Alanyazında Ceballos-Lascuráin'in (1987) bu tanımlamasının ilk olduğuna dair genel bir kanı oluşmuşsa da aslında terimin geçmişi Hetzer'in (1965) çalışmalarına kadar uzanmaktadır (Blamey 2001). Hetzer (1965), turistler ile etkileşimde bulundukları ortamlar ve kültürler arasındaki karmaşık ilişkiyi açıklamak için bu terimi kullanmıştır. Ayrıca daha sorumlu bir turizm biçiminin barındırması gereken dört temel ilkeyi çevresel etkileri en aza indirmek, ev sahibi kültürlerle üst düzeyde saygı, yerel halka üst düzeyde ekonomik fayda ve en üst düzeyde turist memnuniyeti şeklinde ifade etmiştir.

Honey'e (1999) göre ekoturizm dünya çapında her soruna çözüm getirebilecek bir çare olarak karşılanmaktadır. Koruma ve bilim faaliyetlerini finanse etmenin, kırılgan ekosistemleri korumanın, kırsal topluluklara fayda sağlamanın, yoksul ülkelerde kalkınmayı teşvik etmenin, ekolojik ve kültürel duyarlılığı artırmanın, çevresel farkındalığı ve toplumsal bilinci aşılamanın, seçici turistleri memnun etmenin ve bazılarının göre dünya barışını inşa etmenin bir yoludur. Ross ve Wall (1999a), ekoturizmin ekosistemlerin korunmasını desteklerken aynı zamanda sürdürülebilir yerel kalkınmayı teşvik etme potansiyeline sahip olsa da uygulamalardaki başarısızlıkların sıklığına dikkat çekmişlerdir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak ekoturizm alanlarının potansiyelini ve ilerlemesini ölçmek için beş boyutlu bir çerçeve önermişlerdir. Bu boyutlar; "doğal alanların korunması", "eğitim", "para üretimi", "kaliteli turizm" ve "yerel katılım" şeklindedir. Weaver

(2001) ise Honey (1999) tarafından yapılan tanım ve diğer tanımlara ek olarak Ross ve Wall (1999 a) tarafından ortaya atılan çerçeveyi de tartışmasına dahil ederek kavramın özünü "doğa temelli", "çevresel eğitimi" ve "sürdürülebilir şekilde yönetim" boyutlarının temsil edebileceğini ifade etmiştir. Ross ve Wall (1999 a, b) tarafından ortaya konan boyutlardan son üçünü, yani para üretimi, kaliteli turizm ve yerel katılım boyutlarını "sürdürülebilir şekilde yönetim" başlığı altında değerlendirmiştir. Fennell (2003), söz konusu yaklaşımları ve tartışmaları göz önüne alarak kapsamlı bir ekoturizm tanımı sunmuştur. Bu doğrultuda ekoturizmi öncelikle doğayı deneyimlemeye ve öğrenmeye odaklanan; etik ilkeler çerçevesinde düşük etkili, tüketimsiz ve yerel yönelimli olacak şekilde yönetilen, doğal kaynaklara dayalı sürdürülebilir bir turizm biçimi olarak tanımlamıştır. Ayrıca ekoturizmin doğal alanların muhafaza edilmesine katkıda bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Ekoturizm her ne kadar doğa turizminin bir türü olarak kabul görse de alanyazında iki kavram arasındaki zıtlıklara yönelik tartışmalar bulunmaktadır (Goodwin 1996; Honey 1999; Fennell 2003). Doğa turizmi, gelişmemiş doğal kaynakları ve yaban hayatını kullanmaya vurgu yaparken çevre korumaya öncelik vermeyebilmekte (Gössling ve Hall 2006) veya yerel halkı doğrudan içermeyebilmektedir (Honey 1999). Aksine ekoturizm doğrudan ekosistemin ve doğal kaynakların korunmasına vurgu yapmakta (Weaver 2001), yerel halka gelir yaratması yoluyla özgünlüklerini ve doğal kaynakları korumalarını teşvik etmektedir (Fennell 2003).

YÖNTEM

Bu çalışmada sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantılı alanyazının mevcut durumuna yönelik sistemli bir özet sunmak, alanın entelektüel ve sosyal yapısını keşfetmek amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verileri analiz etmek ve değerlendirmek için kullanılan titiz bir yöntemdir (Aria ve Cuccurullo 2017). Belirli bir alanın evrimsel nüanslarını açığa çıkarmaya ek olarak yeni araştırma alanlarının keşfine de ışık

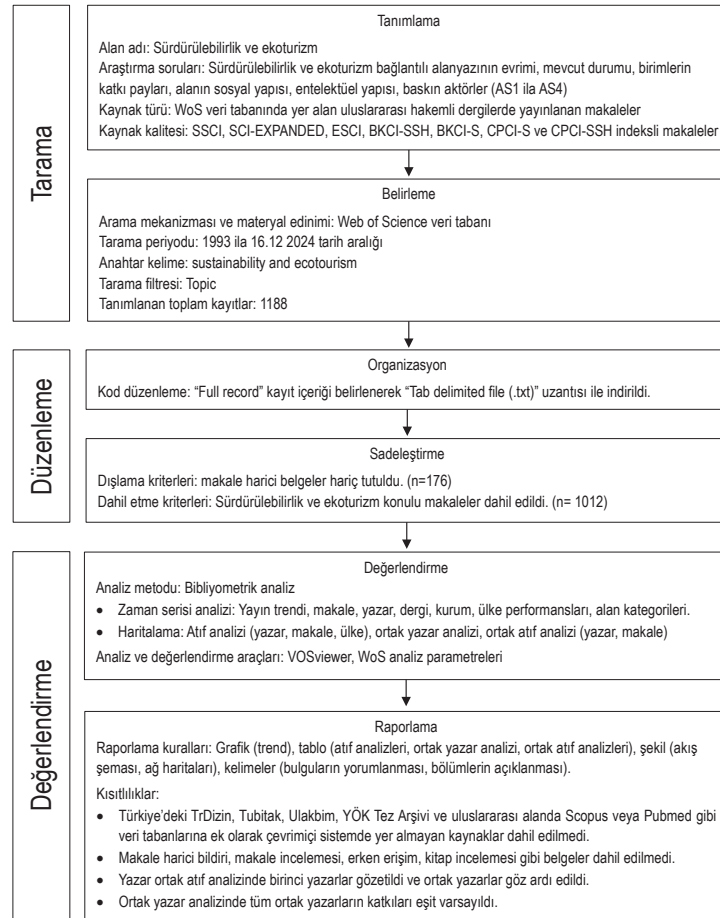
tutmaktadır (Moed 2006). Alanyazında ortaya çıkan eğilimleri ve iş birliği modellerini (Newman 2001), belirli bir alanın mevcut entelektüel yapısını veya ekollerini keşfetmek gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Donthu vd. 2021). Diğer yandan bir alandaki en etkili çalışmaların ve yazarların belirlenmesinde kullanılmakta, böylece araştırmacılar tarafından dikkate alınması gereken noktalara ışık tutmaktadır (Van Raan 2005).

Veri ve Analiz

Alanyazın incelemelerinde titiz planlama, uygulama tutarlılığı ve tekrar olanağı sağlamak amacıyla şeffaf bir süreç yürütmek önemlidir. Bu doğrultuda incelemenin sistematik bir protokole dayandırılması araştırma sürecine ve alınan kararlara dayanak oluşturmaktadır (Paul vd. 2021). Diğer yandan sistematik incelemeler konunun

geniş kapsamda ele alınmasına imkân verirken yanlı kararları ve metodolojik hataları engelleyerek net ve güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlamaktadır (Tranfield vd. 2003). Sistematik incelemelerde PRİZMA protokolü sağlık alanındaki yaygınlığın (Moher vd. 2015) yanı sıra sosyal bilimlerde de giderek daha fazla kullanılsa da (Gough vd. 2017) inceleme kararlarını raporlamada belirli sınırlamalar barındırmaktadır. Bu durumun üstesinden gelme amacıyla Paul vd. (2021) tarafından önerilen SPAR-4-SLR (Scientific procedures and rationales for systematic literature reviews) protokolü kullanılmıştır. Sistematik inceleme protokolü Şekil 1'de yer almaktadır.

06.12.2024 tarihinde, Web of Science veri tabanında sustainability and ecotourism anahtar sözcüğü ile "topic" filtresi ve 1993 ila 2024 yıl aralığı belirlenerek yapılan taramada 1188 sonuca

Şekil 1. SPAR-4-SLR Akış şeması

ulaşmıştır. Bu çalışmaların dağılımı ise 1012 adet makale ile 109 bildiri, 61 makale incelemesi, 41 kitap bölümü, 30 erken erişim, yedi kitap incelemesi, altı editoryal malzeme, bir kitap ve bir mektup şeklindedir. Çalışmaların sayısı kümülatif toplamda 1268 olsa da iki başlık altında yer alan çalışmalar sadeleştirildiğinde asıl toplam 1188 olmaktadır. Mevcut çalışmada makalelere odaklanılacağı için diğer belge türleri kapsam dışı bırakılmış ve nihai olarak analize dahil edilen makale sayısı 1012 olarak belirlenmiştir.

Bibliyometrik analiz için VOSviewer, Bibliometrix ve CiteSpace gibi çeşitli araçlar mevcuttur. Her yazılım programının kendine has avantajları ve dezavantajları vardır (Batra vd. 2022). Bu çalışmada verilere yönelik bibliyometrik ağlar oluşturmak ve görselleştirmek amacıyla Van Eck ve Waltman tarafından 2010 yılında geliştirilen (VOSviewer.com/contact) VOSviewer 1.6.20 analiz yazılımı tercih edilmiş ve ek olarak WoS analiz araçları kullanılmıştır. Araştırmanın kısıtları verilerin elde edildiği veri tabanı, materyal seçimi ve yazılım aracının teknik sınırlamalarından kaynaklanmaktadır. İlk olarak Türkiye'deki TrDizin, Tübitak, Ulakbim, YÖK Tez Arşivi ve uluslararası alanda Scopus veya Pubmed gibi veri tabanlarına ek olarak çevrimiçi sistemde yer almayan kaynakların dahil edilmemiş olması araştırmanın birinci kısıtını oluşturmuştur. İkinci kısıt ise analiz materyali olarak makalelerin belirlenmiş olmasından dolayı bildiri, makale incelemesi, kitap bölümü, erken erişim, kitap incelemesi ve diğer belge türlerinin dahil edilmemiş olmasıdır. Üçüncü kısıt, yazar ortak atıf analizinde birinci yazarların gözetilmesi ve katkıda bulunmuş ortak yazarların göz ardı edilmesinden dolayı entelektüel aktörlerin eksiksiz keşfedilememiş olma ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Dördüncü olarak ortak yazar analizinde tüm ortak yazar katkıları eşit varsayıldığı için bazı yazarlar kilit pozisyonlarını korusa da yakın atıf sayısına sahip yazarlar arasında ayırım yapmak zorlaşmaktadır. Bu noktada diğer analiz araçlarından yararlanılarak h, m ve g skorları doğrultusunda etki değerlendirmeleri incelenirse dahi bu göstergeler atıf sayısına odaklandığı ancak nedenlerini açıklamadığı için etkinin doğru bir şekilde he-

saplanamama ihtimali araştırmanın son kısıtını oluşturmuştur.

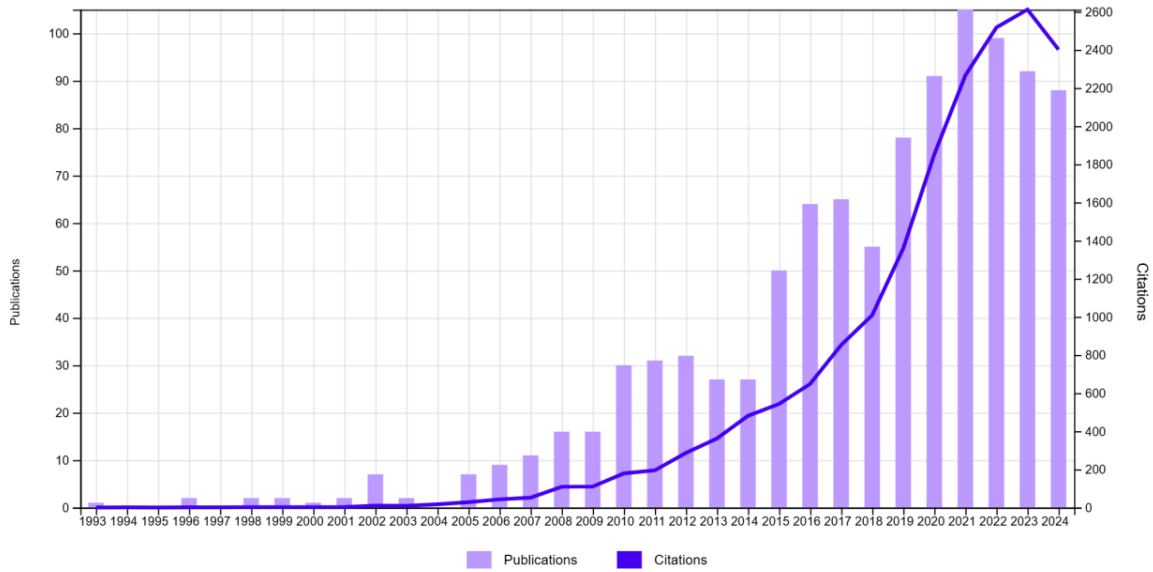
BULGULAR

Makalelerin yıllara göre dağılımları incelendiğinde sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısını ele alan ilk makalenin 1993 yılında yayınlandığı görülmüştür. Sürdürülebilirlik ve ekoturizm konularının birlikte ele alındığı makale ve atıf sayılarının yıllara göre değişimleri Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafiğe göre yayın sayılarının 2005'ten başlayarak beşer yıllık periyotlarda belirgin artışlar gösterdiği tespit edilmiştir. Tüm yıllar içerisinde en fazla yayın yapılan yılın 105 makale ile 2021 yılı olduğu ve bu tarihten sonra kademeli bir düşüş gerçekleştiği görülmektedir.

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm konularını ele almış olan 1012 makale, WoS yayın alanları mikro düzey kategorilerinde incelenmiştir. En çok yayın yapılan on kategorinin yüzdelik dağılımı turizm: yüzde 58,39 (591 adet), ormanların yok olması: yüzde 5,23 (53), balıkçılık: yüzde 3,16 (32), ekosistem servisleri: yüzde 2,56 (26), çevresel endişe: yüzde 2,47 (25), koşullu değerlendirme: yüzde 1,97 (20), şişe burunlu yunus: yüzde 1,87 (19), jeoturizm ve jeomiras: yüzde 1,58 (16), deniz çayırıları: yüzde 1,18 (12) ve son olarak türler arası konuşma: yüzde 1,08 (11) şeklindedir. Orta (mezo) düzey kategorilerdeki yüzdelik dağılımlar ise misafirperverlik, eğlence, spor ve turizm: yüzde 60,96 (617 adet), ormancılık: yüzde 9,19 (93), deniz biyolojisi: yüzde 5,43 (55), zooloji ve hayvan ekolojisi: yüzde 3,95 (40), sosyal psikoloji: yüzde 2,47 (25), yönetim: yüzde 2,27 (23), ekonomi teorisi: yüzde 1,97 (20), sürdürülebilirlik bilimi: yüzde 1,48 (15), yapay zekâ ve makine öğrenmesi: yüzde 1,28 (13) ve son olarak iklim değişikliği: yüzde 0,59 (6) şeklindedir. Mikro ve orta düzey kategorilerdeki yüzdelik dağılımlar incelendiğinde sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına katkı yapan 1012 çalışmanın ortalama yüzde 60 oranında turizm alanında ve yüzde 40 oranında diğer alanlarda gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Makalelerin üniversitelere göre dağılımlarında en fazla yayına sahip üniversitenin Griffith Uni-

Grafik 1. Makalelerin Yıllara Göre Yayın ve Atıf Sayıları

versity (22 adet) olduğu tespit edilmiştir. Ardından sırasıyla Chinese Academy of Sciences (16), Universidad de Extremadura (15) ve University of Queensland (15) en fazla yayın yapan diğer üniversiteler olmuştur. İlk 100 üniversitesi içerisinde Türkiye’den Akdeniz Üniversitesi beş makale yayını ile 48. sırada, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi beş makale ile 52. sırada yer almıştır. İki üniversitenin yayın sayıları aynı olmasına rağmen alfabetik sıralamadan dolayı farklı sıralarda yer almışlardır.

Makalelerin dergilere göre dağılımında ise Sustainability dergisi (101 adet) en başta yer alırken sırayı Journal of Sustainable Tourism (52) ve ardından Environment Development and Sustainability (22) dergileri takip etmektedir. Toplamda 447 derginin yer aldığı listede ilk 100 dergi içerisinde Türkiye’den Ekoloji dergisinin iki yayını ile 93. sırada olduğu tespit edilmiştir.

Belge Atıf Analizi

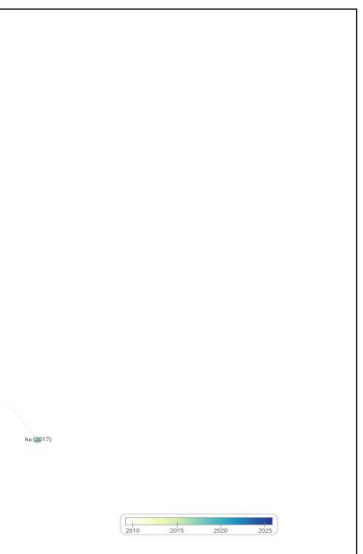
Sürdürülebilirlik ve ekoturizm konularını ele almış olan makalelerin nitelikleri açısından değerlendirilmesinde aldıkları atıf sayıları fikir verici olabilmektedir. Dolayısıyla bu kritere göre Balantyne vd. (2011) tarafından gerçekleştirilmiş olan “Visitors’ learning for environmental sustainability: Testing short- and long-term impacts

of wildlife tourism experiences using structural equation modelling” makalesi 356 atıf ile sıralamanın başındadır. Ardından 329 atıf alan Gössling vd. (2002), “Ecological footprint analysis as a tool to assess tourism sustainability” çalışması ve üçüncü olarak 299 atıf alan Krüger (2005) “The role of ecotourism in conservation: panacea or Pandora’s box?” çalışması listenin ilk üç makalesini oluşturmaktadır. En yüksek sayıda atıf almış ilk 10 makaleye Tablo 1’de yer verilmiştir.

En fazla atıf alan makalelerin tablolaştırılmasının ardından tüm belgelerin durumunu ortaya koyma amacıyla VOSviewer ile atıf analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz türü “Citation” analiz birimi ise “Documents” olarak belirlenmiştir. Analize dahil edilme koşulu olarak en az bir atıf eşiği atanmıştır. 1012 makaleden 836 tanesi en az bir atıf kriterini karşılamıştır. Ardından “aralarında bağlantı olmayan ağlar hariç tutulsun mu” uyarısına “evet” yanıtı verilmiştir. Bu adımdan sonra aralarında bağlantı bulunan 531 makale ile analiz gerçekleştirilmiştir. Analizden elde edilen belge atıf ağı haritası Şekil 2’de yer almaktadır.

Analiz sonucunda toplamda 945 ağ bağlantısı bulunan 38 kümelenme ortaya çıkmıştır. En yüksek sayıda ağ bağlantısına sahip makaleler sırasıyla 61 bağlantı ile Tsaur (2006), 39 bağlantı ile Krüger (2005) ve 28 bağlantı ile Weaver (2005)

Tourism Management	2011	356
Ecological Economics	2002	329
Biodiversity and Conservation	2005	299
Journal of Sustainable Tourism	2009	282
Tourism Management	2019	271
Tourism Management	2006	251
Journal of Sustainable Tourism	2015	241
Tourism Management	2011	205
Tourism Management	2007	199
Annals of Tourism Research	2005	175

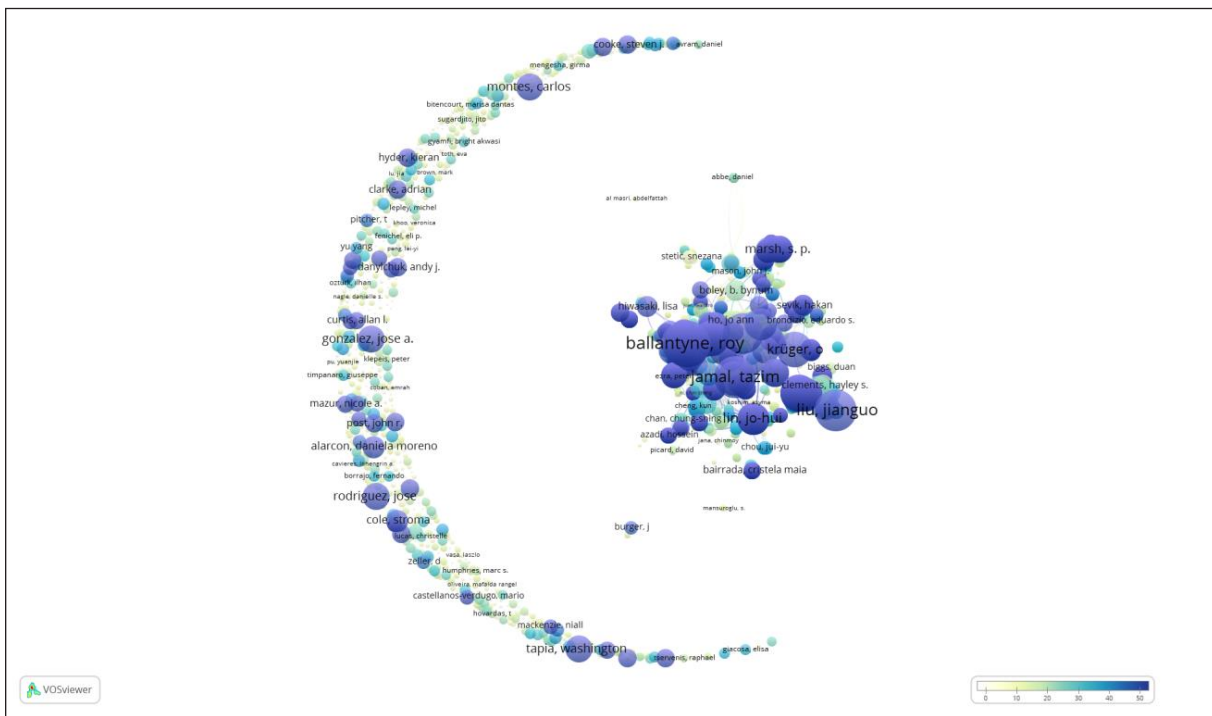
çalışması olmuştur. Belge atıf ağı haritasında büyük düğümler yüksek atıfları ifade ederken renkler ise yayın yıllarına işaret etmektedir.

Yazar Atıf Analizi

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına katkıda bulunan yazarların yayın sayıları, aldıkları atıflar ve yayın/atıf oranları açısından değerlendirilmesi amacıyla atıf analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda analiz türü “Citation” ve analiz birimi “Authors” olarak seçilmiştir. Analize dahil edilme koşulu olarak en az bir metin ve en az bir atıf kriterleri belirlenmiştir. Aralarında bağlantı bulunmayanlar da dahil olmak üzere tüm yazarların hacimlerinin görsel olarak anlaşılabilmesi amacıyla “aralarında bağlantı olmayan ağlar hariç tutulsun mu” uyarısına “hayır” yanıtı verilmiştir. Sonuç olarak 2474 yazar ile analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen yazar atıf ağı haritası Şekil 3’te yer almaktadır.

Analiz bulgularına göre 938 kümelenme ve 8272 bağlantı ortaya çıkmıştır. Ağ haritasında hiçbir ağ bağlantısına sahip olmayan 932 yazar

hılal şeklini alan kümelenmede konumlanmıştır. Birbirleri arasında etkileşim olan, çeşitli ağ bağlantılarına sahip 1542 yazar ise orta öbekte ve etrafında yer almaktadır. Ağ haritasında atıf sayıları arttıkça düğümler büyümekte, atıf oranları arttıkça mavileşmektedir. Sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısını içeren 1012 makalenin yazarları arasında en yüksek sayıda atıf alan ilk beş yazar sırasıyla Ballantyne, Roy (iki yayın, 505 atıf), Packer, Jan (iki yayın, 505 atıf), Jamal, Tazim (üç yayın, 406 atıf), Liu, Jianguo (yedi yayın, 403 atıf) ve Coghlan, Alexandra (üç yayın, 392 atıf) şeklindedir. En fazla sayıda yayın yapan yazarların dokuzar yayın ile Štetić, Snežana ve Trišić, Igor olduğu tespit edilmiştir. Ardından sekiz yayın ile Cumming, Graeme S., yedi yayın ile Liu, Jianguo ve altı yayın ile Kunjuraman, Velan sırayı takip etmektedir. En yüksek atıf oranına sahip araştırmacılar ise bir yayın ve 356 atıf olmak üzere 356,00 oranla Falk, John ve ardından birer yayın ve 329'ar atıf ile 329,00 atıf oranını paylaşan Gössling, Stefan; Hansson, Carina B.; Hörstmeier, Oliver ve Saggel, Stefan şeklindedir.

Şekil 3. Yazarların Atıf Ağı Haritası

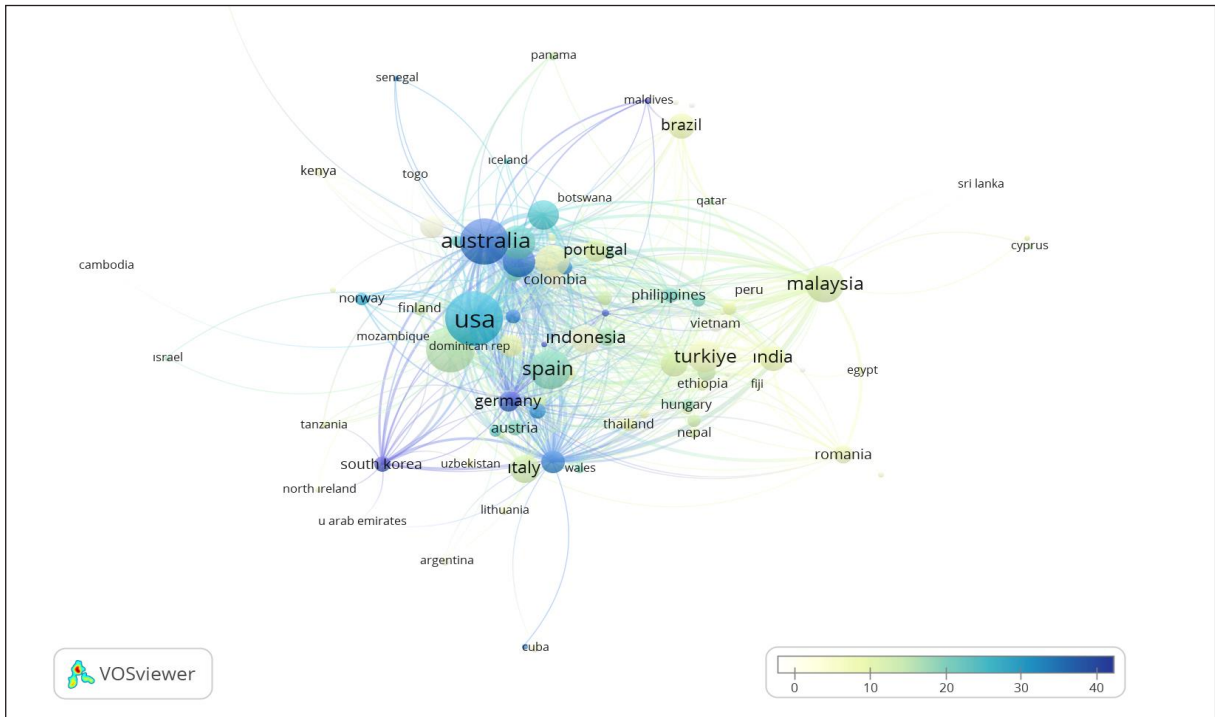
Ülke Atıf Analizi

Ülke atıf analizinde sürdürülebilirlik ve ekoturizm konusundaki makaleler ulusal ölçekte ele alınmakta ve ülkelerin birbirleriyle olan bağlantıları ortaya konmaktadır. Bu analiz öncesinde WoS veri tabanından elde edilen verilerdeki bir karışıklığa çözüm sunmakta yarar vardır. Türkiye tabanlı araştırmaların bir kısmında ülke adı “Türkiye” olarak belirtilirken bir kısmında “Turkey” olarak belirtilmiştir. Bu da ülke bazlı analizlerde Türkiye’ye ait iki farklı veri grubu varmış gibi bir durum yaratmaktadır. Dolayısıyla verilerin yoğunluğu bölünmekte ve gerçekte örtüşmeme sorunu oluşmaktadır. Bu karmaşıklığı düzeltmek için WoS veri tabanından indirilen “.txt” uzantılı metin dosyalarına girilerek aynı ülkeyi temsil eden farklı ülke isimlerinin tek bir isme dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu düzeltmenin tamamlanmasının ardından verilerde herhangi bir sapma olup olmadığı denetlenmiş ve kontrolün ardından ülke atıf analizi gerçekleştirilmiştir.

Ülkelerin aralarındaki bağlantıların ve atıf oranlarının haritalanması amacıyla analiz türü “Citation” ve analiz birimi “Countries” olarak

belirlenmiştir. 107 ülkenin her birini dahil etme amacıyla herhangi bir dışlama kriteri atanmamıştır. Hiçbir bağlantıya sahip olmayan 16 ülkeye yönelik “aralarında bağlantı olmayan ağlar hariç tutulsun mu” uyarısına “evet” yanıtı verilmiştir. Böylece 91 ülke ile analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen ülke atıf ağı haritası Şekil 4’te yer almaktadır.

Bulgulara göre ağ haritasında 649 bağlantı içeren 17 farklı kümelenme ortaya çıkmıştır. Düğümlerin boyutları yayın sayısını ifade ederken atıf oranı en yüksek ülkeler lacivert, en düşük ülkeler açık sarı olarak konumlanmıştır. En fazla sayıda yayını bulunan ülkenin 146 makale ve 3968 atıf ile ABD olduğu tespit edilmiştir. Ardından Avustralya (104 makale, 3709 atıf), Çin (103 makale, 1616 atıf), İspanya (75 makale, 1450 atıf) ve Malezya (65 makale, 788 atıf) sırayı takip etmektedir. Toplam 107 ülkenin paylaştığı listede Türkiye ise 50 makale ve 352 atıf ile sekizinci sırada yer almıştır. Ancak katkı paylarını belirlemede yayın sayısı, atıf sayısı veya atıf oranı kriterlerinden yalnızca birinin gözetilmesi yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin Endonezya

Şekil 3. Yazarların Atıf Ağı Haritası

40 yayın ile ortalamanın üzerindeyken ve 4,72 atıf oranı ile ortalamanın çok altında veya İsveç iki yayın sayısı ile ortalamanın çok altındayken 42,00 atıf oranıyla ortalamadan oldukça yüksek seviyededir. Bu yanılgıdan kaçınma amacıyla en yüksek sayıda yayın yapılan 15 ülkenin yayın sayılarının aritmetik ortalamasına dayalı bir alt limit belirlenmiştir. Sonuç olarak 61 ve üzeri yayın yapan ülkelerin atıf oranları değerlendirmeye alınmıştır. Buna göre atıf oranları doğrultusunda en yüksek katkıya sahip ülkeler sırasıyla 104 yayın ve 35,66 atıf oranıyla Avustralya, 146 yayın ve 27,18 atıf oranıyla ABD, 75 yayın ve 19,33 atıf oranıyla İspanya şeklindedir. Türkiye ise 50 yayın ve 7,04 atıf oranı ile ortalamanın üstünde bir yayın sayısına ve ortalamanın oldukça altında bir atıf oranına sahiptir.

Ortak Yazar Analizi

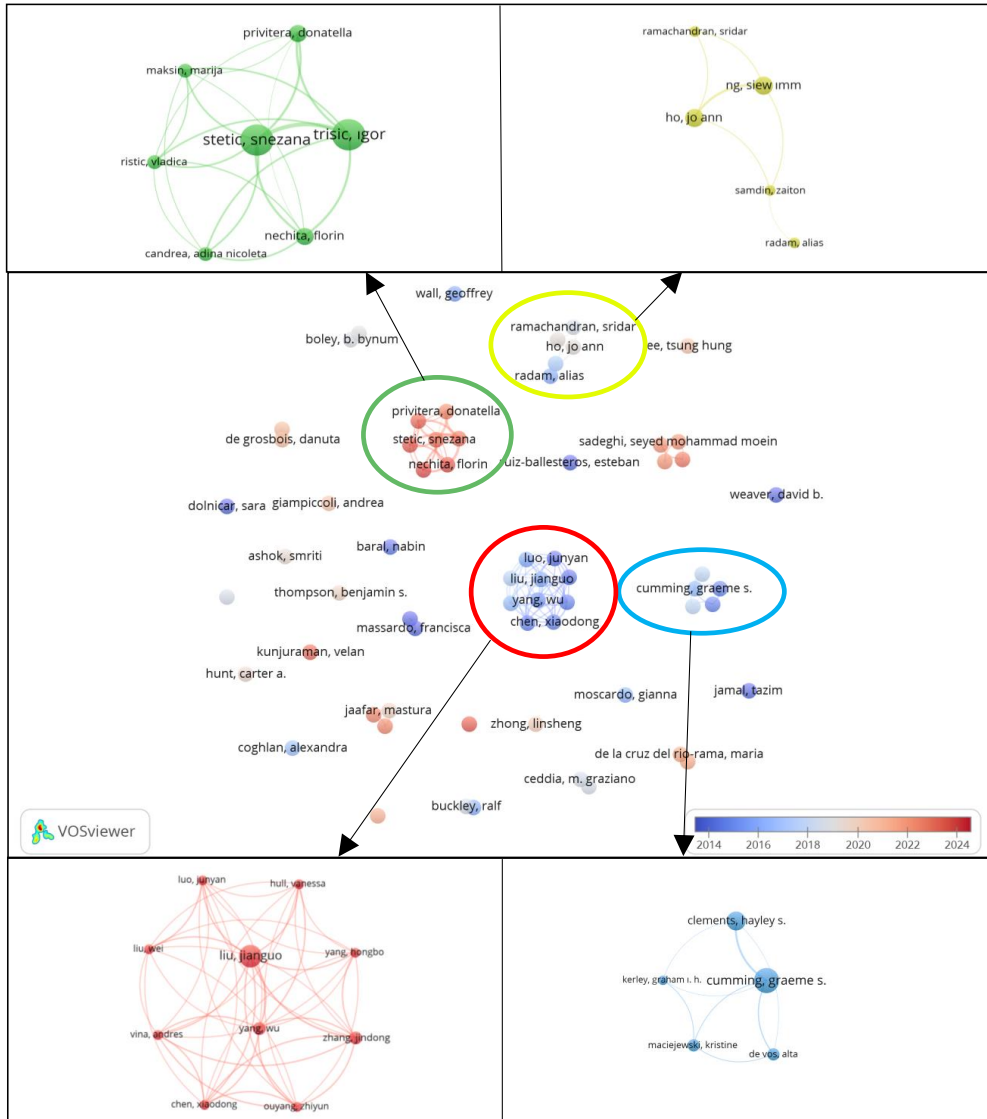
Ortak yazarlık, iki yazarın birlikte bir makaleyi yazması durumunda oluşmaktadır (Newman 2001). Bir araştırma alanındaki araştırmacılar arası iş birliklerini ortaya koyarak entelektüel birikimin ne kadar uyumlu veya parçalanmış olduğu hakkında fikir vermektedir. Buna ek olarak ortak yazarlık ağları, araştırmacılar arasındaki tanışıklıklara bağlı sosyal ağları keşfetmeye imkân sağlamaktadır (Kumar 2015). Bu doğrultuda ortak yazar ağ haritasının ortaya konması amacıyla analiz türü, "Co-authorship" ve analiz birimi ise "Authors" olarak belirlenmiştir. En güçlü bağlantıların keşfedilmesine yönelik olarak en az üç belge ve 10 atıf eşiği atanmıştır. 2982 yazar içerisinde 64 yazarın bu eşikleri karşıladığı görülmüştür. En büyük yazar kümesine ek olarak diğer büyük kümelerin de incelenebilmesi amacıyla birbiriyle bağlantısı bulunmayan tüm kümeler dahil edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen ağ haritası ve baskın kümeler şekil 5'te yer almaktadır.

Analiz sonucunda 94 bağlantı içeren 259 toplam bağlantı gücüne sahip, 24 tanesi tekil ve iki yazarlı, birer tane üç ve dört yazarlı olmak üzere toplam 30 küme elde edilmiştir. Büyük haritada yer alan düğümlerin renkleri kızıla kaydıka yayın yılları günümüze yaklaşmaktadır. Kümelerdeki düğümlerin büyüklükleri ise yayın sayıları

na işaret etmektedir. Kümelerin en büyüğü olan 10 yazarlı kırmızı kümenin en önde gelen yazarları Liu, Jianguo (yedi belge, 403 atıf, 29 toplam bağlantı gücü); Yang, Wu (dört belge, 225 atıf, 25 toplam bağlantı gücü) ve Zhang, Jindong (dört belge, 191 atıf, 25 toplam bağlantı gücü) şeklindedir. En büyük ikinci küme yedi yazarlı yeşil kümedir. Bu kümenin en önde gelen yazarları ortak istatistikleri paylaşan Štetić, Snežana ve Trišić, Igor (dokuz belge, 48 atıf, 31 toplam bağlantı gücü) olmuştur. Mavi ve sarı kümeler beşer yazar ile diğer en büyük kümeler olmuştur. Mavi kümenin önde gelen yazarı Cumming, Graeme S. (sekiz belge, 192 atıf, 11 toplam bağlantı gücü) iken kendisini Clements, Hayley S. (altı belge, 111 atıf, yedi toplam bağlantı gücü) takip etmiştir. Sarı kümenin önde gelen yazarları ise ortak istatistikleri paylaşan Ho, Jo Ann ve Ng, Si-ew Imm (5 belge, 88 atıf, 9 toplam bağlantı gücü) şeklindedir.

Yazarların Ortak Atıf Analizi

Yazar ortak atıf ağı, iki farklı yazarın ortak bir yazardan atıf almaları durumunda ortaya çıkmaktadır (Cancino vd. 2017). Belirli bir alandaki baskın entelektüel aktörlerin veya merkezi öneme sahip yazarların belirlenebilmesine (White ve Griffith 1981) ek olarak farklı alanları birbirine bağlayan yazarları aydınlatarak değerli çıkarımlar sağlamaktadır (Chen vd. 2001). Aynı kaynağa atıf yapan yazarlar bibliyografik olarak eşleşirken ortak atıfta tam tersi şekilde atıf yapılan yazarların ilişkiselliği söz konusudur (Van Eck 2011). Bu yönüyle ortak atıfta bibliyografik eşleşmeden oldukça farklı örüntüler elde edilmektedir. Aynı zamanda bibliyografik eşleşme, eşleşmiş birimlerin geriye dönük referanslarına bağlı olduğu için sabit ilişkileri yansıtırken ortak atıf örüntüleri zamanla farklılaşmaktadır (Small 1973). İki yazarın atıf alma sıklığı arttıkça aralarındaki ilişkinin de güçlendiği varsayılsa da (White ve Griffith 1982) bu, yazarların aynı fikirde olduklarına değil, benzer konulara odaklandıklarına işaret etmektedir (Acedo vd. 2006). Yazarların haritada konumlandıkları mesafeler tematik benzerlikleri hakkında fikir vermektedir. Birbirlerine yakın konumlanmış yazarların uzaktakilere göre daha benzer

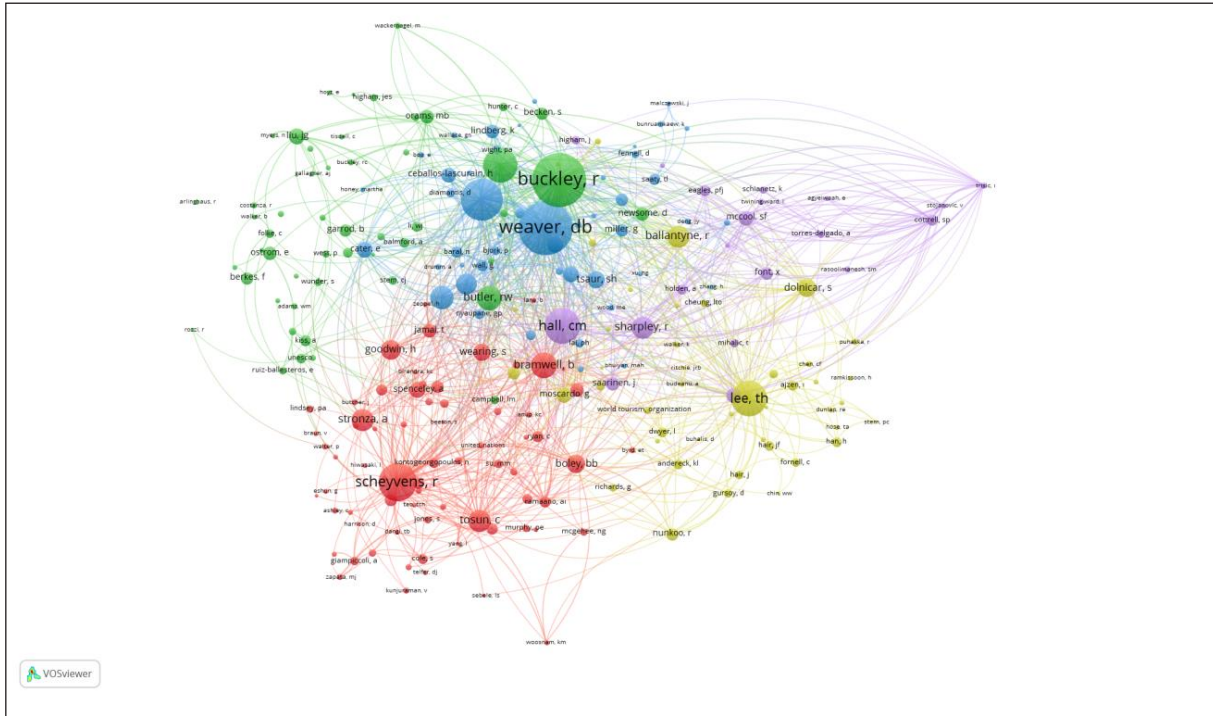

Şekil 5. Ortak Yazar Ağı Haritası

alanlara odaklandığı düşünülebilir (Mas-Tur vd. 2021). Kümelerin renkleri ise benzer paradigmalardan hareket eden yazarları içeren entelektüel ekolleri yansıtmaktadır. Aynı küme içerisindeki düğümlerin dağılımı ve uzaklıkları, bağlam veya teori çeşitliliğine işaret edebilmektedir (Aung ve Hallinger 2022). Sürdürülebilirlik ve ekoturizm konularını birlikte ele almış olan yazarların ortak atıf analizini gerçekleştirme amacıyla analiz türü “Co-citation” analiz birimi ise “Cited Authors” olarak belirlenmiştir. Analize dahil etme koşulu olarak en az 20 atıf alma kriteri atanmıştır. 1012

makale içerisinde atıf yapılmış olan 31121 yazar-
dan 20 atıf eşliğini karşılayan 234 yazarla analiz
gerçekleştirilmiştir. Yazarların ortak atıf haritası
Şekil 6'da yer almaktadır.

Analiz sonucunda 17002 bağlantı içeren beş küme elde edilmiştir. Bunlar içerisinde en geniş yazar sayısına sahip ekolü temsil eden yeşil renkli kümenin (70 yazar) baskın aktörü Buckley, Ralf (228 atıf) olmuştur. Weaver, David B. (226 atıf) ve Fennell, David A. (177 atıf) mavi kümeyi (51 yazar) domine eden entelektüel aktörlerdir. Ağ haritası incelendiğinde mavi ve yeşil kümele-

Şekil 6. Yazarların Ortak Atıf Ağı Haritası

rin iç içe geçtiği, yani benzer olgulara farklı paradigmlarla yaklaştıkları düşünülebilir. Diğer yandan kırmızı kümeyi (47 yazar) Scheyvens, Regina (162 atıf) domine ederken sarı kümede (46 yazar) Lee, Tsung H. (150 atıf) öne çıkmaktadır. Her iki kümenin de araştırma alanları ve entelektüel yapıları açısından diğer kümelerden farklılaştığı görülmektedir. Son olarak mor renkli kümenin (20 yazar) baskın yazarı olan Hall, C. Michael (151 atıf), haritadaki konumu açısından alanyazındaki merkezi kavram veya konulara odaklandığı izlenimini oluşturmaktadır.

Belgelerin ortak atıf analizi

Belge ortak atıf ağları, alanyazında öne çıkan araştırma alanlarını ve baskın entelektüel ekolleri belirlemeye yönelik çıkarımlar sağlamaktadır (Zhang vd. 2024). Yazar ve belge atıf analizleri benzer prensiplere sahip olsalar da aydınlatıcıları noktalar oldukça farklılaşmaktadır (McCain 1990). Yazar ortak atıfında yalnızca birinci yazarın dikkate alınmasından dolayı ortak yazarların katkılarının göz ardı edilmesi, bir yazar tarafından yapılmış tüm çalışmaların tek bir birim ola-

rak ele alınması ve birden fazla araştırma alanına katkıda bulunmuş yazarların sonuçları çarpıtma ihtimali gibi nedenlerle entelektüel yapının keşfinde belge ortak atıf analizi daha keskin bir görüş sunmaktadır (Hota vd. 2020). Sürdürülebilirlik ve ekoturizm yazınındaki baskın entelektüel ekolleri keşfetme amacıyla analiz türü "Co-citation", analiz birimi ise "Cited references" olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 45910 referans içerisinde 18 atıf eşliğini karşılayan 85 belge ile analiz gerçekleştirilmiştir. Belge ortak atıf analizi sonucunda elde edilmiş ağ haritası Şekil 7'de yer almaktadır.

Analiz sonucunda 2332 bağlantı içeren dört küme ortaya çıkmıştır. Kümelerin entelektüel yapılarını ve temsil ettikleri ekolleri tanımlama amacıyla her kümedeki en çok atıf almış olan beşer referansa ait özetler ve anahtar kelimeler değerlendirilmiştir.

Buna göre 27 referans içeren kırmızı kümede ekoturizm araştırmalarının incelenmesi (Weaver ve Lawton 2007), kavramsal yapısının geliştirilmesi (Ross ve Wall 1999a), sürdürülebilirlik unsurlarına ne ölçüde katkıda bulunduğu (Kiss

2004, Krüger 2005) ve bu süreçte hangi şartların etkili olduğu (Honey 2008) şeklinde ekoturizmi merkeze alan çalışmalar yer almaktadır. Dolayısıyla kırmızı kümenin temsil ettiği entelektüel birikim “ekoturizm” ekolü olarak adlandırmıştır. Bu ekoldeki en baskın referans ise 69 atıf ile “Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research” (Weaver ve Lawton 2007) çalışması olmuştur.

ekoller arasında da en yüksek atıf alan referans olmuştur.

Üçüncü en büyük küme 20 referans içeren mavi kümedir. Bu kümedeki baskın araştırma alanları sürdürülebilir turizmin ölçütleri (Miller 2001; Choi ve Sarıkaya 2006; Tsaur vd. 2006), kavramsal ve operasyonel gelişimi (Butler 1999) ve alanyazındaki zayıf yönler (Liu 2003) şeklindedir. Sürdürülebilir turizmin farklı yönlerden ele alındığı bu küme “sürdürülebilir turizm” ekolü olarak adlandırılmıştır. “Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism” (Tsaur vd. 2006) çalışması 69 atıf ile mavi kümeyi domine etmektedir.

Son olarak 15 referans içeren sarı kümedeki araştırma alanları ise uygulamaların (Das ve Catterjee 2015), paydaşlar arası iş birliğinin (Wondirad vd. 2020), turistlerin (Chiu vd. 2014) ekoturizmin başarılı veya başarısız olmasındaki rolü, ekoturizmin gerçekten faydalı ve koruyucu olup olmadığı (Powell ve Ham 2008; Hunt vd. 2015) şeklindedir. İncelenen referansların vurguladığı temalar doğrultusunda sarı küme “ekoturizmin

işlevselliği" ekolü olarak adlandırılmıştır. Bu ekolü domine eden referans ise 49 atıf ile "Ecotourism: A panacea or a predicament?" (Das ve Chatterjee 2015) çalışması olmuştur. Diğer yandan sarı kümenin harita üzerinde sürdürülebilir turizm (mavi) ve toplum temelli turizm (yeşil) ağırlıklı olmak üzere tüm ekolleri bağlayıcı şe-

kilde konumlanması, bu ekolün diğerlerine kavramsal bir kaynak sağladığını düşündürmektedir. Analize dahil edilen 97 referans içerisinde en yüksek atıf almış olan on çalışmanın başlıkları, yazarları, anahtar kelimeleri ve dahil oldukları kümelere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. En Fazla Atıf Alan 10 Referans

	Başlık	Yazar(lar)	Atıf	Anahtar kelimeler	Küme
1.	Ecotourism and the Empowerment of Local Communities.	Scheyvens (1999)	83	Ecotourism; Community; Empowerment	Yeşil
2.	Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism.	Tsaur vd. (2006)	69	Ecotourism; Stakeholder perspective; Indicator	Mavi
3.	Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research	Weaver ve Lawton (2007)	69	Ecotourism; Literature review	Kırmızı
4.	Setting standards: certification programmes for ecotourism and sustainable tourism.	Honey (2008)	61	-	Kırmızı
5.	Sustainability indicators for managing community tourism.	Choi ve Sarıkaya (2006)	51	Sustainable community tourism; Sustainability indicators; Community tourism management; The Delphi technique	Mavi
6.	Ecotourism: A panacea or a predicament?	Das ve Chatterjee (2015)	49	Ecotourism; Economic impact; Social impact; Environmental impact	Sarı
7.	Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds?	Kiss (2004)	45	-	Kırmızı
8.	Community views of ecotourism.	Stronza ve Gordillo (2008)	42	Participatory evaluation; Benefits; Conservation; Institutions; Amazon	Yeşil
9.	The role of ecotourism in conservation: panacea or Pandora's box?	Krüger (2005)	42	Ecotourism; Flagship species; Local community; Nature-based tourism; Sustainability	Kırmızı
10.	Ecotourism: towards congruence between theory and practice	Ross ve Wall (1999a)	38	Biodiversity, Conservation, Development, Ecotourism, Local involvement, Natural areas	Kırmızı

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantılı alanyazının güncel durumunu, geçmişten günümüze gelişimini, gelişimde rol oynayan birimleri, alanın sosyal yapısını, entelektüel ekolleri ve baskın aktörleri keşfetmektir. Bu amaçla dört araştırma sorusu oluşturulmuştur. AS1; sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısını içeren çalışmaların sayısı ve geçmişten günümüze artış oranları nedir? AS2; sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına temel katkıları sağlamış çalışmalar, yazarlar ve ülkeler hangileridir? AS3; sürdürülebilirlik ve ekoturizm alanyazının sosyal yapısı ne durumdadır? AS4; sürdürülebilirlik ve ekoturizm alanyazınındaki entelektüel ekoller ve baskın aktörler hangileridir? Araştırma sorularını yanıtlama amacıyla Web of Science veri tabanında yayınlanmış 1012 adet makalenin bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Atıf, ortak yazar ve ortak atıf analizlerinin yanı sıra WoS analiz araçlarından da yararlanılarak elde edilen bulgular doğrultusunda alanyazına çeşitli katkılarda bulunmaktadır. Öncelikle alanyazının mevcut durumu, gelişim süreci ve bu süreçte rol oynayan birimlere yönelik bir durum değerlendirmesine ek olarak gelecekteki değişim ve gelişimin incelenbilmesine yönelik referans sağlayabilecek sistemli bir özet ortaya konmuştur. Yazarlar arasındaki etkileşim ve ortaklıklara dayalı olarak alanın sosyal yapısı incelenerek yazarlar veya yazar grupları arasındaki iş birliklerini teşvik edebilecek boşluklar keşfedilmiştir. Ayrıca baskın entelektüel aktörler tespit edilerek bir kaynak kümesi oluşturulmuş ve alt araştırma alanları belirginleştirilerek gelecekteki araştırmalar için fikir ve rehberlik sağlayıcı çeşitli ipuçları sunulmuştur. Söz konusu katkılar belirli araştırma kısıtları çerçevesinde ortaya konmuştur. Birinci kısıt, verilerin WoS veri tabanından elde edilmesinden dolayı diğer veri tabanlarında ve çevrimiçi sistemde yer almayan diğer kaynakların dahil edilememiş olmasıdır. İkinci kısıt, bibliyometrik veri temelli bir araştırma olduğu için makale harici belgelerin dahil edilmemiş olmasıdır. Üçüncü kısıt, yazar ortak atıf analizinde birinci yazarların gözetilmesi ve katkıda bulunmuş ortak yazarların göz ardı edilmesinden dolayı

entelektüel aktörlerin eksiksiz keşfedilememiş olma ihtimalinden kaynaklanmıştır. Dördüncü olarak ortak yazar analizinde tüm ortak yazar katkıları eşit varsayıldığı için bazı yazarlar kilit pozisyonlarını korusa da daha yakın atıf sayısına sahip yazarlar arasında ayırım yapmak zorlaşmaktadır. Bu noktada diğer analiz araçlarından yararlanılarak h, m ve g skorları doğrultusunda etki değerlendirmeleri incelenirse dahi bu göstergeler atıf sayısına odaklandığı ve nedenlerini açıklamadığı için etkinin doğru bir şekilde hesaplanamama ihtimali araştırmanın son kısıtını oluşturmuştur.

Araştırma bulguları doğrultusunda ilk olarak alanyazının katettiği gelişim süreci değerlendirilmiştir. Zaman serisi analizi sonuçlarına göre konuyu ele alan makalelerin almış olduğu atıf sayıları, yayın sayılarına oranla daha hızlı artış göstermiştir. Yayın sayısının bir önceki yıla göre daha düşük olduğu durumlarda dahi atıf sayılarının artış göstermesi, konuya yönelik akademik ilginin giderek arttığını göstermektedir. Artan ilginin kaynağını tespit etme amacıyla yayınlanmış makalelerin alan kategorileri incelendiğinde mikro (yüzde 58,39) ve mezo (60,96) olmak üzere ortalama yüzde 60 oranında turizm merkezli olduğu ve dolayısıyla yüzde 40 oranında turizm dışı alanlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yayın sayılarının değişimi incelendiğinde ilk makalenin yayınlandığı 1993 yılından 2005 yılına kadar yedi çalışmanın yayınlandığı 2002 yılı istisnası haricinde yatay bir seyir izlenmiştir. 2005 yılından sonraki beşer yıllık periyotlarda yayın sayılarının en az ikiye katlanarak arttığı (2005-2009: 59 çalışma; 2010-2014: 147; 2015-2019: 312) tespit edilmiştir. 2021 yılına kadar süren yükseliş trendi 2021 yılı itibarıyla kırılmaya uğramış (2020-2024: 475) ve gerilemeye başlamıştır. Bu açıdan Sundang vd. (2023) çalışmasında belirtildiği üzere yayın sayılarının ancak 2020 yılı sonrasında kademeli ve istikrarlı bir yükseliş trendine girdiği ve yıllık yüzde 43,92 oranında büyüme gerçekleştiği bulgusuyla taban tabana zıt bir sonuca ulaşılmıştır. Mevcut araştırma bulgularına göre 2020 yılına kadar beşer yıllık periyotlarda (daha kısa periyotlarda düzensizlikler olmakla birlikte) devamlı artış görülürken 2021 yılı itiba-

ıyla Sundang vd. (2023) bulgularının aksine yayın sayıları kademeli bir düşüş göstermiştir.

İkinci olarak sürdürülebilirlik-ekoturizm bağlantısına kurumsal ve ulusal ölçekte en yüksek katkıyı Avustralya'nın sağladığı görülmüştür. Yalnızca yayın sayısı kriterine göre değerlendirildiğinde ABD listenin başında yer alsa da yayınların niteliğine işaret eden atıf sayıları da dikkate alındığında Avustralya ilk sıraya yerleşmektedir. Buna ek olarak en fazla yayın yapan üniversitelerden ikisinin (Griffith University ve University of Queensland) Avustralya'da yer alması, Avustralya'nın en yüksek katkı payına sahip ülke olduğuna yönelik ek kanıtlar sunmaktadır. Diğer yandan ABD, yayın sayısı ve atıf oranında dikkat çekerken en yüksek yayın sayısına sahip üniversitelerden hiçbirisine ev sahipliği yapmamaktadır. Çin, yüksek yayın sayısı ve en yüksek sayıda yayın yapan ilk üç üniversiteden birine (Chinese Academy of Sciences) ev sahipliği yapması bakımından dikkate değer olmasına karşın atıf oranlarında alt sıralara düşmektedir. Katkıların ulusal ölçekte değerlendirilmesi noktasında Sundang vd. (2023) tarafından 2020 ile 2022 tarih aralığına odaklanılan çalışmada 10 makale ile Birleşik Krallık, dokuz makale ile Hollanda ve ardından yedi makale ile Norveç olmak üzere oldukça farklı bir sıralama elde edilmiştir. Mevcut araştırma bulgularına göre en yüksek katkı sağlayan ülkeler olan Avustralya, ABD ve Çin sıralamasını yüksek yayın ve atıf sayılarına ek olarak en yüksek sayıda yayını bulunan üniversitelerden birine (Universidad de Extremadura) ev sahipliği yapan İspanya takip etmektedir. Güney Kore, İngiltere, Almanya, Fransa, Tayvan, Maldivler ve Singapur yayın sayıları az olmasına rağmen yüksek atıf almış olan, yani nitelikli çalışmaların yayınlandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye ise ortalamasının üzerinde yayın sayısına sahip olmasına karşın çok düşük bir atıf oranına sahiptir. Buna ek olarak en yüksek yayın sayısına sahip ilk 100 üniversite içerisinde yalnızca Akdeniz Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi olmak üzere iki üniversite yer almaktadır. Atıf oranları ve üniversite sıralamaları, Türkiye'de sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısını ele alan çok daha fazla sayıda nitelikli çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Üçüncü olarak yazar katkılarını ortaya koyma amacıyla yayın sayıları, atıf sayıları, atıf oranları ve entelektüel baskınlık olmak üzere birden fazla kategori belirlenmiştir. Buradaki her bir değerlendirme başlığının birbirinden bağımsız olduğu ve birinin diğerine üstünlüğü olmadığı varsayılmıştır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısı yazınına yayın sayısı itibarıyla en yüksek katkıları sağlayan araştırmacılar dokuzar yayımla Štetić, Snežana ve Trišić, Igor, ardından sekiz yayımla Cumming, Graeme.S., yedi yayın ile Liu, Jianguo ve altı yayın ile Kunjuraman, Velan şeklindedir. Bir diğer değerlendirme başlığı atıf sayılarıdır. Sundang vd. (2023) çalışmada alanyazının gelişmesine yönelik katkıların değerlendirilmesinde bu kriter esas alınmıştır. Buna göre 2020 ile 2022 yılları arasında sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantısına en yüksek katkıları sağlayan yazarlar 264 atıf ile Ionnades D., 34 atıf ile Mika J.P. ve 25 atıf ile Higgins-Desbiolles F. şeklinde sıralanmıştır. Ancak katkı paylarının yalnızca atıf sayılarına odaklı belirlendiği bir değerlendirmede yüksek yayın sayısı bulunmasına karşın az atıf alan veya az yayını bulunmasına karşın yüksek atıf alsa dahi toplam atıf sayısı düşük kalan yazarlar kapsam dışı kalacağı için bir adaletsizlik ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dolayısıyla atıf sayılarını temel kriter değil, diğer değerlendirme başlıklarından biri olarak kabul etmek daha adil bir yaklaşım olacaktır. Bu doğrultuda mevcut çalışma bulgularına göre en yüksek atıfa sahip yazarlar 505 atıf ile Ballantyne, Roy, 505 atıf ile Packer, Jan ve 406 atıf ile Jamal, Tanzim şeklindedir. Katkı paylarını değerlendirmede kaynak sağlayan bir diğer veri atıf oranlarıdır. Atıf oranları itibarıyla birer yayını bulunan Falk, John 356,00; Gössling, Stefan 329,00 ve Krüger, Oliver 299,00 oran ile en yüksek katkı paylarına sahiptir. Buna ek olarak atıf oranları katkı payı değerlendirmesinde temel kriter olarak belirlenecek olursa tıpkı atıf sayısı tabanlı değerlendirmeye benzer bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Nitekim atıf oranı, atıf sayısının yayın sayısına bölünmesi yoluyla hesaplandığı için yayın sayısı arttıkça oran düşmekte ve yüksek sayıda yayını bulunan yazarlar dezavantajlı bir duruma girmektedir. Yayın sayısı açısından önde olan Štetić, Snežana dokuz yayın ve 48 atıf

ile 5,33 orana sahipken iki yayını bulunan Wang, Jian'ın 30 atıf ile 15,00 orana sahip olması veya iki yayını bulunan Ballantyne, Roy'un 505 atıf ile 252,5 orana sahip olması söz konusu dezavantaja örnek sunmaktadır. Yüksek atıf oranları nitelik açısından fikir verici olsa da katkı paylarını belirlemede tek başına esas alınması durumunda yayın sayısı veya atıf sayısı gibi katkılar göz ardı edilmektedir. Diğer yandan atıf oranının öncelenmesi az sayıda yayın yapmayı teşvik edici bir çelişki yarattığı için değerlendirme parametrelerinin çeşitlendirilmesi gerektiği fikrine ek kanıt sağlamaktadır. Yazar katkı paylarını değerlendirmeye yönelik son başlık entelektüel baskınlıktır. Bu kriter doğrultusunda alanyazına entelektüel kaynak sağlayan baskın aktörleri bir arada sunma fırsatı elde edilecektir. Yazar ortak atıf analizi bulgularına göre sürdürülebilirlik ve ekoturizm alanyazınına temel entelektüel kaynak sağlayan yazarlar Buckley, Ralf (228 atıf); Weaver, David B. (226 atıf); Fennell, David A. (177 atıf); Scheyvens, Regina (162 atıf); Hall, C. Michael (151 atıf) ve Lee, Tsung H. (150 atıf) şeklindedir. Ancak bu aktörlerin doğrudan sürdürülebilirlik-ekoturizm bağlantısına değil, kavramlardan yalnız birine veya daha farklı araştırma alanlarına odaklanmış olabileceğini de dikkate almak önemlidir. Diğer yandan daha önce de belirtildiği gibi yazar ortak atıf analizinin yalnızca birinci yazarları dikkate alması, yazar tarafından yapılan tüm çalışmalarını bir birime indirgemesi ve araştırmacıların çalışma alanlarına yönelik filtreleme sağlamamasından dolayı muhakkak burada yer almayan birçok başka aktör de vardır. Bu açıklamalarda görüldüğü gibi katkı payları tek bir kriter doğrultusunda belirlenecek olursa oldukça görece ve adaletsiz sonuçlar oluşmaktadır. Herhangi bir araştırma alanının birçok alt ögeden meydana gelmesinden hareketle o alanın öğelerini ve gelişimini gözlemlemek için de çok yönlü bir değerlendirme ortaya koymak gerekmektedir. Elbette burada bahsedilenlere ek olarak yeni kriterler türetmek mümkündür. Ancak herhangi bir kriterin öncelenmesi durumunda bir adaletsizlik ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir. Dolayısıyla her bir kriter kendi içinde ve diğerinden bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Böylece alanyazına katkı sağlamış olan tüm araştırmacılara çaba-

larından dolayı hak ettikleri saygı teslim edilerek olası bir haksızlığın önüne geçme amacıyla esas değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır.

Dördüncü olarak sürdürülebilirlik-ekoturizm bağlantısına odaklı alanyazının sosyal yapısının henüz köklenme aşamasında olduğuna kanaat getirilmiştir. Ortak yazar ağında üç belge eşliğini karşılayan 64 yazar birbiriyle bağlantısı olmayan 30 kümeye dağılmıştır. Üç ve daha fazla yazar içeren küme sayısı altı iken bu kümelerden en büyüğünün 10 yazar içermesi araştırmacı gruplarının küçüklüğüne ve bireysel araştırmacıların yüksek oranına yönelik bir öngörü sunmaktadır. Bu durum çok yönlü bir ilerleme ile yorumlanabileceği gibi farklı yetenek gruplarının birbirinden kopuk olduğunu ve sosyal yapının henüz sinerji üretecek bir duruma gelmediğini düşündürmektedir.

Son olarak belge ortak atıf analizi doğrultusunda sürdürülebilirlik ve ekoturizm bağlantılı alanyazının entelektüel yapısının dört ekol etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu ekoller kendilerini temsil eden baskın çalışmaların incelenmesinden hareketle ekoturizm, toplum temelli turizm, sürdürülebilir turizm ve ekoturizmin işlevselliği olarak adlandırılmıştır. Ekoturizmin başarı faktörleri ve fonksiyonları gibi konulara yoğunlaşan ekoturizmin işlevselliği ekolünün diğer tüm ekollere dayanak sağladığı görülmüştür. Bu bulgu doğrultusunda ekoturizmin başarı veya başarısızlığının sürdürülebilirlik için kritik bir değişken olduğu yorumu tekrarlanabilir. Diğer yandan alanyazının entelektüel ve sosyal yapısında kilit rol oynayan belli başlı yazarlar var olsa da doğrudan bu bağlantıyı ele alan çok daha fazla nitelikli çalışmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak bu bağlantının doğru bir örüntüde tasarlanabilmesi için sürdürülebilirlik ve ekoturizmin kavramsal farklarının dikkatle gözetilmesi gerekmektedir. Zira bazı çalışmalarda Khanra vd. (2021) çalışmasında olduğu gibi ekoturizm ve sürdürülebilir turizm terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Ancak alanyazında ekoturizm sürdürülebilir turizmin bir alt dalı (Weaver 2001), gerçekleşmesinde rol oynayan bir faktör (Ceballos-Lascrain 2008) veya daha spesifik ilke ve hedefler zincirine sahip bir bi-

çimi olarak ifade edilmektedir (Fennell 2003). En basit ifade ile sürdürülebilir turizm ve ekoturizm eş anlamlı değildir (Wall 1997). İki terimin ilkelinde ve hedeflerinde birtakım örtüşmeler var olsa da birbirlerinin yerine kullanmanın terminolojik, etimolojik, pratik veya teorik olarak hatalı varsayımlara yol açarak süjenin obje ile temasını manipüle edebileceği açıktır. Bu tip varsayımlar hali hazırda karmaşık durumdaki sürdürülebilirlik ve ekoturizm ilişkisini daha da bulandırmaya zemin hazırlamaktadır.

Sürdürülebilirlik ve ekoturizm kavramlarının ayrı ayrı doygun birikimlere sahip olması ve aralarındaki ilişkinin genel kabul görmesine karşın bu doygunluğun ve genel kabulün pratikteki karşılığına az rastlandığına birçok çalışma tarafından değinilmiştir (Cater 1993; Wall 1997; Ross ve Wall 1999 a, b; Müller 2000; Tsaur vd. 2006; Baloch vd. 2023). Bu noktada sorumluluğun turistlere, işletmelere, hükümetlere veya diğer aktörlere paylaştırılması elbette mümkündür ve yanlış olarak yorumlanamaz. Buna rağmen sorumluların kim olduğundan ziyade problemlerin temelinde yatan aksaklıklara odaklanarak kendi bağlamlarında derinlemesine incelemek daha etkili ve kalıcı çözümler sağlayabilir. Aynı zamanda gelirden olması gerektiği gibi sorumluluk paylaşımında da tüm paydaşların yapıcı rol oynayabileceği adaletli bir dağılım planlamak büyük oranda bilimin yetkinliğinde olsa da sektör paydaşlarının bu yetkinlikten faydalanarak bilimsel yönergeleri dikkate almaları problemlerin çözümünde kilit rol oynayabilir. Bu doğrultuda araştırmacılara yöneltilebilecek diğer bir öneri doğrudan sürdürülebilirlik-ekoturizm bağlantısının mercek altına alınması yönündeki ihtiyacın sektöre yönelik spesifik ve uygulanabilir yönergeler sağlanarak giderilmesi gerektiğidir. Ayrıca araştırmacılar arasında kapsamlı iş birliklerinin kurulması ve farklı yaklaşımlara sahip araştırmacı gruplarının bir araya gelmeleri potansiyel sinerjiyi ve gizli kalmış araştırma konularını açığa çıkararak ekoturizmin sürdürülebilirliğe katkısını artıracak yenilikçi çözümleri beraberinde getirebilir. Bu anlamda Türkiye'deki konuyla ilgili araştırmacıların da gerek birbirleri arasında gerek diğer uluslardan araştırmacılarla iş birlikleri gerçekleştirerek hem alanyazının gelişimine

hem de Türkiye menşeli akademik birikimin niteliğine katkıda bulunmaları mümkün olabilir. Diğer yandan alanyazının gelişim hızındaki düşüşün sebepleri incelenerek hangi alt alanlara yönelik ilginin azaldığı ve bu konulardaki gelişimin neden yavaşladığı gibi dikkat çekici noktalar aydınlatılabilir. Bu araştırmada alanyazının özetlenmesinde WoS veri tabanındaki makaleler kullanılarak atıf ağları, ortak yazarlıklar ve ortak atıflar yazar, belge ve ülke ölçeklerinde incelenmiştir. Dolayısıyla gelecek araştırmacılar kurum ve dergilere ek olarak bibliyografik eşleşmeleri, anahtar kelime ağlarını ve diğer veri tabanlarındaki çalışma birikimini inceleyerek mevcut özeti genişletilmesine katkıda bulunabilirler. Ancak araştırma süreçlerinde kavram kargaşaları yaşamamak ve yaratmamak adına araştırılan terimlerin kavramsal yapıları ve farkları dikkatle gözetilmeli, gerçeği saptırabilecek varsayımlardan kaçınma amacıyla kavramsal indirgemelere dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acedo, F. J., Barroso, C. ve Galan, J. L. (2006). The Resource-Based Theory: Dissemination and Main Trends, *Strategic Management Journal*, 27(7): 621-636.
- Aria, M. ve Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool For Comprehensive Science Mapping Analysis, *Journal of Informetrics*, 11(4): 959-975.
- Aung, P. N. ve Hallinger, P. (2022). The Intellectual Structure of The Literature on Sustainability Leadership in Higher Education: An Author Co-Citation Analysis, *International Journal of Educational Management*, 36(5): 784-799.
- Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S. ve Khan, A. U. (2023). Impact of Tourism Development Upon Environmental Sustainability: A Suggested Framework for Sustainable Ecotourism, *Environmental Science And Pollution Research*, 30(3): 5917-5930.
- Barbier, E. B. (1987). The Concept of Sustainable Economic Development, *Environmental Conservation*, 14(2): 101-110.
- Batra, S., Saini, M., Yadav, M. ve Aggarwal, V. (2022). Mapping The Intellectual Structure and Demystifying The Research Trend of Cross Listing: A Bibliometric Analysis, *Managerial Finance*, 49(6): 992-1016.
- Beckerman, W. (1992). Economic Growth and The Environment: Whose Growth? Whose Environment?, *World Development*, 20(4): 481-496.
- Blamey, R. K. (2001). *Principles Of Ecotourism. The Encyclopedia of Ecotourism*. Wallingford UK: Cabi Publishing.

- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*. Washington DC: World Wildlife Fund.
- Buckley, R. (1994). A Framework for Ecotourism, *Annals of Tourism Research*, 21(3): 661-665.
- Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research and Reality, *Annals of Tourism Research*, 39(2): 528-546.
- Butler, R., W. (1999). Sustainable Tourism: A State-Of-The-Art Review, *Tourism Geographies*, 1(1): 7-25.
- Butler, R. (Ed.). (2006). *The Tourism Area Life Cycle* (Vol. 1). Clevedon, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.
- Campbell-Hunt, D. M. (2014). Ecotourism And Sustainability in Community-Driven Ecological Restoration: Case Studies From New Zealand, *Tourism as a Challenge*, 5(1): 11184.
- Cancino, C., Merigó, J. M., Coronado, F., Dessouky, Y. ve Dessouky, M. (2017). Forty Years of Computers and Industrial Engineering: A Bibliometric Analysis, *Computers and Industrial Engineering*, 113: 614-629.
- Cater, E. (1993). Ecotourism in the Third World: Problems for Sustainable Tourism Development, *Tourism Management*, 14(2): 85-90.
- Ceballos-Lascurain, H. (1996). *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development*. Gland, Cambridge, UK: IUCN.
- Ceballos-Lascurain, H. (2008). *Ecotourism and Ecotourism Development in the 21st Century. Ecotourism and Conservation in the Americas (193-203)*. Wallingford, UK: CABI.
- Çetin, M. ve Sevik, H. (2016). Assessing Potential Areas of Ecotourism Through A Case Study in Ilgaz Mountain National Park, *Tourism-From Empirical Research Towards Practical Application*, 190: 81-110.
- Chen, C., Paul, R. J. ve O'Keefe, B. (2001). Fitting the Jigsaw of Citation: Information Visualization in Domain Analysis, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 52(4): 315-330.
- Chiu, Y. T. H., Lee, W. I. ve Chen, T. H. (2014). Environmentally Responsible Behavior in Ecotourism: Antecedents and Implications, *Tourism Management*, 40: 321-329.
- Choi, H. C. ve Murray, I. (2010). Resident Attitudes Toward Sustainable Community Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(4): 575-594.
- Choi, H. C. ve Sirakaya, E. (2006). Sustainability Indicators for Managing Community Tourism, *Tourism Management*, 27(6): 1274-1289.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Wanhill, S. ve Gilbert, D. (2008). *Tourism: Principles and Practice*. Büyük Britanya: Pearson Education.
- Cohen, E. (1972). Toward a Sociology of International Tourism, *Social Research*, 39(1): 164-182.
- Daly, H. E. (2006). Sustainable Development—Definitions, Principles, Policies. İçinde; *The Future of Sustainability* (ss. 39-53). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Daly, H. E. (2017). Toward Some Operational Principles of Sustainable Development 1. İçinde; *The Economics of Sustainability* (97-102). Londra: Routledge.
- Das, M. ve Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A Panacea or a Predicament? *Tourism Management Perspectives*, 14: 3-16.
- Dolnicar, S. ve Leisch, F. (2008). An Investigation of Tourists' Patterns of Obligation to Protect the Environment, *Journal of Travel Research*, 46(4): 381-391.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. ve Lim, W. M. (2021). How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines, *Journal of Business Research*, 133: 285-296.
- Ellegaard, O. ve Wallin, J. A. (2015). The Bibliometric Analysis of Scholarly Production: How Great is the Impact? *Scientometrics*, 105: 1809-1831.
- Fennell, D.A. (1999). *Ecotourism: An Introduction*. Londra: Routledge Press.
- Fennell, D.A. (2003). *Ecotourism: An Introduction*. İkinci baskı, New York: Routledge Press.
- Fennell, D.A. (2015). *Ecotourism. Fourth Edition*, New York: Routledge Press.
- Fossati, A. ve Panella, G. (Eds.). (2000). *Tourism and Sustainable Economic Development* (s. 253). New York: Kluwer Academic.
- Foucat, V. A. (2002). Community-Based Ecotourism Management Moving Towards Sustainability, in Ventanilla, Oaxaca, Mexico, *Ocean and Coastal Management*, 45(8): 511-529.
- Geyer, R., Jambeck, J. R. ve Law, K. L. (2017). *Production, Use, and Fate of All Plastics Ever Made*. Science Advances, 3(7): 1-5.
- Goeldner, C. R. ve Ritchie, J. B. (2011). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. New Jersey: John Wiley And Sons.
- Goodland, R. (1995). The Concept of Environmental Sustainability, *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26: 1-24.
- Goodwin, H. (1996). In Pursuit of Ecotourism, *Biodiversity and Conservation*, 5: 277-291.
- Gough, D., Oliver, S. ve Thomas, J. (2017). *An Introduction to Systematic Reviews*. Londra: SAGE Publishing.
- Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism, *Global Environmental Change*, 12(4): 283-302.
- Gössling, S. ve Hall, M. C. (2006). *Tourism and Global Environmental Change: Ecological, Social and Political Interrelationships*. Londra: Routledge.
- Holloway, J. C. ve Humphreys, C. (2016). *The Business of Tourism*. Harlow: Pearson Education.
- Han, H. (2021). Consumer Behavior and Environmental Sustainability in Tourism and Hospitality: A Review of Theories, Concepts, and Latest Research, *Journal of Sustainable Tourism*, 29(7): 1021-1042.
- Harrison, D. (Ed.). (2001). *Tourism and the Less Developed World: Issues and Case Studies*. Wallingford, Büyük Britanya: Cabi Publishing.
- Hetzer, N.D. (1965). Environment, Tourism, Culture, *LINKS (July) Reprinted in Ecosphere* (1970), 1(2): 1-3.
- Hill, J. ve Gale, T. (Eds.). (2009). *Ecotourism and Environmental Sustainability: Principles and Practice*. Büyük Britanya: Ashgate Publishing.

- Hiwasaki, L. (2006). Community-Based Tourism: A Pathway to Sustainability for Japan's Protected Areas, *Society and Natural Resources*, 19(8): 675-692.
- Honey, M. (1999). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Washington, DC: Island Press.
- Honey, M. (2008). *Setting Standards: Certification Programmes for Ecotourism and Sustainable Tourism*. *Ecotourism and Conservation in the Americas* (ss. 234-261). Wallingford UK: CABI.
- Hota, P. K., Subramanian, B. ve Narayanamurthy, G. (2020). Mapping the Intellectual Structure of Social Entrepreneurship Research: A Citation/Co-Citation Analysis, *Journal of Business Ethics*, 166(1): 89-114.
- Hunt, C. A., Durham, W. H., Driscoll, L. ve Honey, M. (2015). Can Ecotourism Deliver Real Economic, Social, and Environmental Benefits? A Study of the Osa Peninsula, Costa Rica, *Journal of Sustainable Tourism*, 23(3): 339-357.
- Jaafar, M. ve Maideen, S. A. (2012). Ecotourism-Related Products and Activities, and the Economic Sustainability of Small and Medium Island Chalets, *Tourism Management*, 33(3): 683-691.
- Jackson, T. (2005). *Motivating Sustainable Consumption: A Review of Evidence on Consumer Behaviour and Behavioural Change: A Report to the Sustainable Development Research Network*. Centre for Environmental Strategy, University of Surrey.
- Jones, S. (2005). Community-Based Ecotourism: The Significance of Social Capital, *Annals of Tourism Research*, 32(2): 303-324.
- Juvan, E. ve Dolnicar, S. (2014). The Attitude-Behaviour Gap in Sustainable Tourism, *Annals of Tourism Research*, 48: 76-95.
- Khanra, S., Dhir, A., Kaur, P. ve Mäntymäki, M. (2021). Bibliometric Analysis and Literature Review of Ecotourism: Toward Sustainable Development, *Tourism Management Perspectives*, (37)100777: 1-15.
- Kessler, M. M. (1963). Bibliographic Coupling Between Scientific Papers, *American Documentation*, 14(1): 10-25.
- Khaledi Koure, F., Hajarian, M., Hossein Zadeh, O., Alijanpour, A. ve Mosadeghi, R. (2023). Ecotourism Development Strategies and the Importance of Local Community Engagement, *Environment, Development and Sustainability*, 25(7): 6849-6877.
- Kiss, A. (2004). Is Community-Based Ecotourism a Good Use of Biodiversity Conservation Funds? *Trends in Ecology and Evolution*, 19(5): 232-237.
- Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J. C. ve Baloglu, S. (2017). *Marketing for Hospitality and Tourism*. Boston: Pearson Publishing.
- Krüger, O. (2005). The Role of Ecotourism in Conservation: Panacea or Pandora's Box? *Biodiversity and Conservation*, 14: 579-600.
- Kuhlman, T. ve Farrington, J. (2010). What is Sustainability? *Sustainability*, 2(11): 3436-3448.
- Kumar, S. (2015). Co-Authorship Networks: A Review of the Literature, *Aslib Journal of Information Management*, 67(1): 55-73.
- Landrigan, P. J., Fuller, R., Acosta, N. J., Adeyi, O., Arnold, R., Baldé, A. B., Bertollini, R., Bose-O'Reilly, S., Boufford, J., L., ... ve Zhong, M. (2018). The Lancet Commission on Pollution and Health, *The Lancet*, 391(10119), 462-512.
- Lawton, L. J. (2009). Birding Festivals, Sustainability, and Ecotourism: An Ambiguous Relationship, *Journal of Travel Research*, 48(2): 259-267.
- Lengieza, M. L., Hunt, C. A. ve Swim, J. K. (2023). Ecotourism, Eudaimonia, and Sustainability insights, *Journal of Ecotourism*, 22(1): 43-58.
- Lindberg, K. ve McKercher, B. (1997). Ecotourism: A Critical Overview, *Pacific Tourism Review*, 1(1): 65-79.
- Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6): 459-475.
- Lück, M. ve Kirstges, T. (Eds.). (2003). *Global Ecotourism Policies and Case Studies: Perspectives and Constraints*. New York: Channel View Publications.
- Manyara, G. ve Jones, E. (2007). Community-Based Tourism Enterprises Development in Kenya: An Exploration of Their Potential as Avenues of Poverty Reduction, *Journal of Sustainable Tourism*, 15(6): 628-644.
- Mas-Tur, A., Roig-Tierno, N., Sarin, S., Haon, C., Sego, T., Belkhouja, M., Porter, A. ve Merigó, J. M. (2021). Co-Citation, Bibliographic Coupling and Leading Authors, Institutions and Countries in the 50 Years of Technological Forecasting and Social Change, *Technological Forecasting and Social Change*, 165(120487): 1-19.
- Mathieson, A. ve Wall, G. (1982). *Tourism, Economic, Physical and Social Impacts*. Londra: Longman Publishing.
- Mccain, K. W. (1990). Mapping Authors in Intellectual Space: A Technical Overview, *Journal of the American Society for Information Science (1986-1998)*, 41(6), 433-443.
- McKercher, B. ve Du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Londra: Routledge.
- Miller, G. (2001). The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of a Delphi Survey of Tourism Researchers, *Tourism Management*, 22(4): 351-362.
- Mitlin, D. (1992). Sustainable Development: A Guide to the Literature, *Environment and Urbanization*, 4(1): 111-124.
- Moed, H. F. (2006). *Citation Analysis in Research Evaluation* (Vol. 9). Netherlands: Springer Science and Business Media.
- Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., Shekelle, P., Stewart, L., A. ve Prisma-P Group. (2015). Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analysis Protocols (PRISMA-P) 2015 Statement, *Systematic Reviews*, 4(1): 1-9.
- Müller, F. G. (2000). Ecotourism: An Economic Concept for Ecological Sustainable Tourism, *The International Journal of Environmental Studies*, 57(3): 241-251.
- National Research Council, Division on Engineering, Physical Sciences, Commission on Engineering, Technical Systems, and Committee on Space Debris. (1995). *Orbital Debris: A Technical Assessment*. Washington D.C.: National Academies Press.

- Newman, M. E. (2001). The Structure of Scientific Collaboration Networks, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 98(2): 404-409.
- Ocampo, L., Ebisa, J. A., Ombe, J. ve Escoto, M. G. (2018). Sustainable Ecotourism Indicators With Fuzzy Delphi Method—A Philippine Perspective, *Ecological Indicators*, 93(1): 874-888.
- Okazaki, E. (2008). A Community-Based Tourism Model Its Conception and Use, *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5): 511-529.
- Onisto, L. (1999). The Business of Sustainability, *Ecological Economics*, 29(1): 37-43.
- Oviedo-García, M. Á., Castellanos-Verdugo, M., Vega-Vázquez, M. ve Orgaz-Agüera, F. (2017). The Mediating Roles of the Overall Perceived Value of the Ecotourism Site and Attitudes Towards Ecotourism in Sustainability Through the Key Relationship Ecotourism Knowledge-Ecotourist Satisfaction, *International Journal of Tourism Research*, 19(2): 203-213.
- Paul, J., Lim, W. M., O’Cass, A., Hao, A. W. ve Bresciani, S. (2021). Scientific Procedures and Rationales for Systematic Literature Reviews (SPAR-4-SLR), *International Journal of Consumer Studies*, 45(4), 1-16.
- Pearce, D., Barbier, E. ve Markandya, A. (2013). Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World. Londra: Routledge.
- Pforr, C. (2001). Concepts of Sustainable Development, Sustainable Tourism and Ecotourism: Definitions, Principles and Linkages, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1(1): 68-71.
- Pike, S. (2012). *Destination Marketing*. (Birinci Baskı), London: Routledge.
- Powell, R. B. ve Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands, *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4): 467-489.
- Purvis, B. Mao, Y. ve Robinson, D. (2019). Three Pillars of Sustainability: In Search of Conceptual Origins, *Sustainability Science*, 14: 681-695.
- Ross, S. ve Wall, G. (1999a). Ecotourism: Towards Congruence Between Theory and Practice, *Tourism Management*, 20(1): 123-132.
- Ross, S. ve Wall, G. (1999b). Evaluating Ecotourism: The Case of North Sulawesi, Indonesia, *Tourism Management*, 20(6): 673-682.
- Ruggerio, C. A. (2021). Sustainability and Sustainable Development: A Review of Principles and Definitions, *Science of The Total Environment*, 786(147481): 1-11.
- Ryan, C. ve Stewart, M. (2009). Eco-Tourism and Luxury—the Case of Al Maha, Dubai, *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3): 287-301.
- Saarinen, J. (2006). Traditions of Sustainability in Tourism Studies, *Annals of Tourism Research*, 33(4): 1121-1140.
- Sachs, J. D. (2015). *The Age of Sustainable Development*. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press.
- Sagan, S. D. (1993). *The Limits Of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sala, O. E., Chapin, S., F., Armesto, J. J., Berlow, E., Bloomfield, J., Dirzo, R., Huber-Sanwald, E., Huenneke, L., F., Jackson, J., B., ... ve Wall, D., H. (2000). *Global Biodiversity Scenarios for the Year 2100*. *Science*, 287(5459): 1770-1774.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities, *Tourism Management*, 20(2): 245-249.
- Scheyvens, R. (2002). *Tourism for Development: Empowering Communities*. Harlow. England: Prentice Hall (Pearson Education) Publishing.
- Shang, Y., Yang, Q. ve Pu, Y. (2024). Role of Foreign Direct Investment and Political Openness in Boosting the Ecotourism Sector for Achieving Sustainability, *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1): 1-8.
- Small, H. (1973). Co-Citation in the Scientific Literature: A New Measure of the Relationship Between Two Documents, *Journal of the American Society for Information Science*, 24(4): 265-269.
- Spaiser, V., Ranganathan, S., Swain, R. B. ve Sumpter, D. J. (2017). The Sustainable Development Oxymoron: Quantifying and Modelling the Incompatibility of Sustainable Development Goals, *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 24(6): 457-470.
- Steg, L. ve Vlek, C. (2009). Encouraging Pro-Environmental Behaviour: An Integrative Review and Research Agenda, *Journal of Environmental Psychology*, 29(3): 309-317.
- Stern, N. (2008). The Economics of Climate Change. *American Economic Review*, 98(2): 1-37.
- Stronza, A. ve Gordillo, J. (2008). Community Views of Ecotourism, *Annals of Tourism Research*, 35(2): 448-468.
- Sundang, N. A., Lada, S., Gulabdin, S. ve Madli, F. (2023). Ecotourism and Sustainability: A Bibliometric Analysis Using R, *Journal of the Asian Academy of Applied Business (JAAAB)*, 8: 23-44.
- Tranfield, D., Denyer, D. ve Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by means of Systematic Review, *British Journal of Management*, 14(3): 207-222.
- Tsaur, S. H., Lin, Y. C. ve Lin, J. H. (2006). Evaluating Ecotourism Sustainability from the Integrated Perspective of Resource, Community and Tourism, *Tourism Management*, 27(4): 640-653.
- UNWTO (2024). Contact, <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2025.
- UNWTO (2024). Contact, <https://www.unwto.org/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2025.
- United Nations (2025). Contact, <https://www.un.org/en/academic-impact/page/sustainable-development-goals>, Erişim Tarihi: 14 Mart 2025.
- Van Eck, N. J. (2011). *Methodological Advances in Bibliometric Mapping of Science*. 24. Rotterdam: Erasmus Research Institute of Management.

- Van Raan, A. F. (2005). Fatal Attraction: Conceptual and Methodological Problems in the Ranking of Universities by Bibliometric Methods, *Scientometrics*, 62(1): 133-143.
- Vosviewer (2024). Contact, <https://www.vosviewer.com/contact>, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2024.
- Walker, K. ve Moscardo, G. (2014). Encouraging Sustainability Beyond the Tourist Experience: Ecotourism, Interpretation and Values, *Journal of Sustainable Tourism*, 22(8): 1175-1196.
- Wall, G. (1997). Is Ecotourism Sustainable? *Environmental Management*, 21(4): 483-491.
- WCED, S. W. S. (1987). World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, 17(1): 1-91.
- Weaver, D. B. (2001). *The Encyclopedia of Ecotourism*. Wallingford, Büyük Britanya: Cabi Publishing.
- Weaver, D. B. ve Lawton, L. J. (2007). Twenty Years On: The State of Contemporary Ecotourism Research, *Tourism Management*, 28(5): 1168-1179.
- White, H. D. ve Griffith, B. C. (1981). Author Cocitation: A Literature Measure of Intellectual Structure, *Journal of the American Society for Information Science*, 32(3): 163-171.
- White, H. D. ve Griffith, B. C. (1982). Authors as Markers of Intellectual Space: Co-Citation in Studies of Science, Technology and Society, *Journal of Documentation*, 38(4): 255-272.
- Wondirad, A., Tolkach, D. ve King, B. (2020). Stakeholder Collaboration as a Major Factor for Sustainable Ecotourism Development in Developing Countries, *Tourism Management*, 78(104024): 1-21.
- WTTC (2025). Contact, <https://wttc.org/research/economic-impact>, Erişim Tarihi: 14 Şubat 2025.
- Zhang, J., Quoquab, F. ve Mohammad, J. (2024). Plastic and Sustainability: A Bibliometric Analysis Using Vosviewer and Citespace, *Arab Gulf Journal of Scientific Research*, 42(1): 44-67.
- Zubrin, R. (2021). *The Case for Mars: The Plan to Settle the Red Planet and Why We Must*. New York: Free Press.

Ümit KAZAN

Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği bölümünden mezun oldu (2019). Yüksek lisans derecesini Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ana bilim dalından aldı (2023). 2023 yılında Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Doktora Programı'na kaydoldu ve halen doktora programına devam etmektedir. Temel çalışma alanları Örgütsel Davranış, Yönetim ve Organizasyon ve Turizm İşletmeciliği'dir.

Zeki AKINCI

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Alman Dili ve Eğitimi bölümünden mezun oldu (1982). Yüksek lisans derecesini Akdeniz Üniversitesi, İşletme ana bilim dalından aldı (2001). Doktora derecesini de Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ana bilim dalından aldı (2010). Akdeniz Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2012). Akdeniz Üniversitesi Serik Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Bilimler Bölümü'nde müdür yardımcılığına başladı (2002). Akdeniz Üniversitesi Serik Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Bilimler Bölüm başkanlığına başladı (2004). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu'nda Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri'nde Program Koordinatörlüğü'ne başladı (2010). Doçentlik unvanını Turizm İşletmeciliği alanında aldı (2018). Profesörlüğe Akdeniz Üniversitesi'nde yükseltildi (2024). Halen Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları Sosyal ve Beşerî Bilimler, İşletme, Yönetim ve Organizasyon, Turizm ve Otel İşletmeciliği, İnsan Kaynakları Yönetimi ve İşletme Yönetimi'dir.